

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA SÖZCÜK TÜRLERİNİN ÖĞRETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OĞUZHAN FİL

GAZİANTEP
EYLÜL 2006

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA SÖZCÜK TÜRLERİNİN ÖĞRETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OĞUZHAN FİL

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet DEMİRTAŞ

GAZİANTEP
EYLÜL 2006

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA SÖZCÜK
TÜRLERİNİN ÖĞRETİMİ

OĞUZHAN FİL

Tez Savunma Tarihi: 22.09.2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Osman ERKMEN

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylıyorum.

Yrd. Doç. Dr. Ökkeş KESİCİ

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet DEMİRTAŞ
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Yrd. Doç. Dr. Hasan ŞENER (Jüri Başkanı)

Yrd. Doç. Dr. Ahmet DEMİRTAŞ

Yrd. Doç. Dr. Erdinç GÜLCÜ

Sevgili eşim Çiğdem'e

ÖZET

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA SÖZCÜK TÜRLERİNİN ÖĞRETİMİ

FİL, Oğuzhan

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet DEMİRTAŞ

Eylül 2006, 57 sayfa

Bu çalışmada ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında sözcük türlerinin öğretimi ele alınmıştır. İlköğretimde sözcük türlerini iyi öğrenemeyen öğrenciler orta öğretimde başarısız olmakta, devamında sosyal hayatlarında iletişim güçlükleri çekebilmektedir. Yapılan bu çalışmada ilköğretim ikinci kademe de okutulan Türkçe ders kitapları incelenmiştir. Sözcük türlerinin öğretimi konusunda bu ders kitaplarında eksiklikler, yetersizlikler, yanlışlıklar ortaya konmuş, bunların giderilebilmesi için bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu yolla ilköğretim ikinci kademe sözcük türlerinin öğretiminde bir adım daha ileriye gidilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sözcük Türleri, Dil, Dil Öğretimi, Dil Bilgisi

ABSTRACT**INSRUCTION OF PARTS OF SPEECH İN TURKISH LESSON
STUDY BOOKS İN SECOND LEVEL OF FIRST EDUCATION**

FİL, Oğuzhan

M.A. Thesis, Department of Turkish Language Teaching

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Ahmet DEMİRTAŞ

September 2006, 57 pages

In this study, instruction of parts of speech in Turkish lessons in second level of first education has been considered. The students who don't learn parts of speech well in first education can be unsuccessful in high school. They can have communication difficulties in their social lives. In this study, Turkish books which take place in second degree of first education one researched. The shortages, insufficiencies, mistakes in these books one brought up about instruction of parts of speech. There were some suggestions to overcome then. By the help of then, it is tried to go further in instruction of parts of speech in Turkish lessons in second level of first education.

Key words: Parts of Speech, Language, Language Teaching, Grammar

ÖN SÖZ

Son zamanlarda ana dili öğretimine verilen önem giderek artmış, dil ve edebiyat çevrelerinde “Ana dili eğitiminde nasıl başarılı olabiliriz?” sorusu sorulmaya ve yanıtları aranmaya başlanmıştır.

İlköğretimin ikinci kademesinde Türkçe öğretimi ile ilgili pek çok sorun bulunmaktadır. Bu sorunların başında Türkçe ders kitaplarının çoğunun niteliksiz ve yetersiz olması gelmektedir. Bu sebeple, teze konu olarak ilköğretimin ikinci kademelerinde okutulan Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türlerinin (ad, ön ad, eylem, belirteç, adıl, ilgeç, bağlaç, ünlem) nasıl işlendiğinin incelenmesi seçilmiştir.

Tezimde incelemeye aldığım kitaplar:

6. Sınıf Türkçe Ders Kitapları:

1. Ahmet GÜMÜŞ. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
2. Veysi YILDIRIM. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara

7. Sınıf Türkçe Ders Kitapları:

- 1- Salih SARICA-Mustafa GÜNDÜZ. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul
- 2- Ahmet GÜMÜŞ. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul

8. Sınıf Türkçe Ders Kitapları:

- 1- Ahmet GÜMÜŞ. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- 2- Veysi yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara

Tez çalışmam sırasında benden yardımlarını esirgemeyen Sayın Yrd. Doç. Dr. Hasan ŞENER’e ve yine hiçbir yardımını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet DEMİRTAŞ’ a çok teşekkür ederim.

Eylül 2006
Oğuzhan FİL

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
1. GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
1.4. ARAŞTIRMANIN HİPOZTEZLERİ.....	2
2. KURAM	4
2.1. ADLAR	4
2.2. ÖN ADLAR	5
2.3. EYLEMLER	6
2.4. BELİRTEÇLER	7
2.5. ADILLAR	8
2.6. İLGEÇLER	8
2.7. BAĞLAÇLAR.....	9
2.8. ÜNLEMLER	9
3. MATERYAL VE METOT	10
3.1. MATERYALLER	10
3.2. METOT.....	10
3.2.1. SÖZCÜK TÜRLERİ.....	10
4. BULGULAR VE YORUMLAR	12
4.1. ADLAR İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR.....	12
4.1.1. Açıklamaların ve örneklerin yetersizliği veya eksikliğinden kaynaklananlar.....	12
4.1.2. Örnek ve açıklamalardaki cümlelerin düşüklüğünden veya anlatım bozukluğundan kaynaklananlar.....	17
4.1.3. Anlaşılır bir dilin veya örneklerin kullanılmamasından kaynaklananlar	18
4.1.4. Konu açıklanırken başlık ve alt başlıkların gereken	

	<u>Sayfa No</u>
sırayla açıklanmamasından kaynaklananlar	20
4.1.5. Örnek ve açıklamalardaki cümlelerin yanlış bilgi içermesinden kaynaklananlar.....	22
4.1.6. Tanım ve açıklamalarda kavramların Türkçe karşılığı varken yabancı dillerdeki sözcüklerin kullanılmasından kaynaklananlar	22
4.2 . ÖN ADLAR İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR.....	23
4.2.1. Açıklamaların ve örneklerin yetersizliği veya eksikliğinden kaynaklananlar.....	23
4.2.2. Anlaşılır bir dilin veya örneklerin kullanılmamasından kaynaklananlar	29
4.2.3. Konu açıklanırken herhangi bir başlık veya alt başlığın kullanılmamasından kaynaklananlar.....	30
4.2.4. Örnek ve açıklamalardaki cümlelerin yanlış bilgi içermesinden kaynaklananlar.....	30
4.2.5. Tanım ve açıklamalarda kavramların Türkçe karşılığı varken yabancı dillerdeki sözcüklerin kullanılmasından kaynaklananlar.....	31
4.3. EYLEMLER İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR.....	33
4.3.1. Açıklamaların ve örneklerin yetersizliği veya eksikliğinden kaynaklananlar.....	33
4.3.2. Anlaşılır bir dilin veya örneklerin kullanılmamasından kaynaklananlar	35
4.3.3. Konu açıklanırken başlık ve alt başlıkların gereken sırayla açıklanmamasından kaynaklananlar.....	37
4.3.4. Örnek ve açıklamalardaki cümlelerin yanlış bilgi içermesinden kaynaklananlar.....	40
4.4. BELİRTEÇLER İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR....	41
4.5. ADILLAR İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR.....	41
4.5.1. Açıklamaların ve örneklerin yetersizliği veya eksikliğinden kaynaklananlar	41
4.5.2. Örnek ve açıklamalardaki cümlelerin yanlış bilgi içermesinden kaynaklananlar	45
4.5.3. Tanım ve açıklamalarda kavramların Türkçe karşılığı varken yabancı dillerdeki sözcüklerin kullanılmasından kaynaklananlar...	46
4.6. İLGEÇLER İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR.....	47
4.6.1. Açıklamaların ve örneklerin yetersizliği veya eksikliğinden kaynaklananlar.....	47
4.7. BAĞLAÇLAR İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR.....	49
4.7.1. Açıklamaların ve örneklerin yetersizliği veya eksikliğinden kaynaklananlar.....	50
4.8.ÜNLEMLER İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR.....	52
4.8.1. Açıklamaların ve örneklerin yetersizliği veya eksikliğinden kaynaklananlar.....	52
SONUÇ	54
KAYNAKLAR	56
ÖZGEÇMİŞ	57

KISALTMALAR LİSTESİ

Adı geçen eser	:	a.g.e.
Ve diđerleri	:	vd.
Vesaire	:	vs.
Sayfa	:	s.
Sayfalar	:	ss.

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarından sözcük türlerinin öğretimidir seçilmiştir. Adlar, ön adlar, eylemler, belirteçler, adıllar, ilgeçler, bağlaçlar ve ünlemler gibi sözcük türlerinin 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında amaca yönelik işlenip işlenmediği incelenmiştir. İnceleme yapılırken bu sözcük türlerinin hangi sınıfta, ne kadar, hangi sırayla, hangi üslupla, hangi örneklerle, hangi sözcüklerle, açıklandığına; hangi cümlelerde, hangi başlık ve alt başlıklar altında verildiğine bakılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Orta öğretimdeki öğrencilerin büyük bir bölümünün Türk Dili ve Edebiyatı alanında konuların kavranmasında güçlük çektikleri ve hatta başarısız oldukları görülmektedir. Öğrencilerin kendi ana dillerini anlamada ve yorumlamada sıkıntı çekmelerinin ana nedeni Türkçe'yi tanımamalarıdır.

Bunun en önemli sebebi de dilin temeli olan dil bilgisi öğretiminin tam olarak yapılamamasıdır. Dil bilgisine gereken önemin verilmemesi ve hatta dil bilgisinin ikinci plana atılmasıdır. Eğitim-öğretimin temeli olan ilköğretimde dil bilgisinin temellerinin sağlam atılması gerekirken, bu çağdaki öğrenciye okutulan ders kitaplarında birçok yanlışla rastlanmaktadır. Yanlışların da dil bilgisinin ana konusu olan sözcük türlerinin anlatımından kaynaklandığı görülmektedir.

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında sözcük türlerinin öğretimi adını taşıyan bu tezdeki amaç; öğrencilerin sözcük türlerinin öğreniminde güçlük çektikleri ve sonunda başarısız oldukları konuların anlatımında görülen eksiklikler veya yanlışlıkların neler olduğunun belirlenip, bunların nedenlerinin tespit

edilip, sözcük türlerinin daha iyi öğretiminin için yapılması gerekenlerin ortaya konulmasıdır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İnsanlar ana dilleriyle ilk önce onu duyarak tanışırlar. Bu şekilde ana dillerini öğrenmenin ilk adımlarını da atmış olurlar. Aile içerisinde başlayan bu eğitim daha sonra okullarda devam eder. İnsanlar aldıkları bu eğitimi daha da ilerleterek iletişim kurarlar.

Sağlıklı bir iletişimin kurulması için iletişim aracı olan dilin doğru kullanılması gerekir. Türk diline -ki dilin temelinde dil bilgisi vardır- gereken önemin verilmemesi Türkçe'yi ve Türk insanını iletişim bataklığına sürüklemektedir. Özellikle dil bilgisinin öğretiminde -dil bilgisinin ana hatlarını da sözcük türleri belirler- yapılan hatalar, genel olarak öğrencilerin hayatına olumsuz bir şekilde yansiyacaktır. Bu yanlışları öğrenen ya da doğruları tam olarak öğrenemeyen öğrenciler kendi ana dillerinden uzaklaşacaklardır. İster istemez öğrenci kendi ana diline hâkim olamadığı için iletişim kurarken zorluk çekecektir. Bu durum öğrenciyi yaşamı boyunca her alanda başarısız kılacaktır.

Bu başarısızlıkların önüne geçebilmek, orta öğretimde sözcük türlerinin yani dil bilgisinin temellerinin sağlam atılmasıyla sağlanır. Bu sağlam temele sahip olan öğrenci ana diline hâkim olur ve onu en verimli şekilde kullanabilir. Bu da öğrencinin önce orta öğretimde sonra da ilerideki eğitim-öğretim hayatında başarılı olmasını sağlayacaktır. Daha güçlü bir iletişim imkânı kazandığından da hayatının tüm evresinde başarıyı yakalayacaktır.

1.4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

İnsanlar arasında sağlıklı bir iletişimin kurulması, dilin anlamlı ve görevli öğeleri olan sözcük türlerini doğru kullanmaya bağlıdır. Sözcüklerin sahip oldukları özellikler öğrenilmeden sözcüklerin yerli yerinde kullanılması her zaman mümkün olmaz.

Sözcük türlerini kavramakta güçlük çeken öğrenciler, dil bilgisini de bir bütün olarak kavramakta güçlük çekerler. Bu durum öğrencilerin ana dillerine hâkim olamamalarında büyük bir engel teşkil eder.

Ana diline hâkim olamayan öğrencilerin eğitim-öğretim hayatında ve sosyal hayatında başarısız olması kaçınılmaz bir durumdur. Bunun yanı sıra ileriki yıllarda

öğrencinin sosyal ve iş hayatında iletişim güçlüğü çekmesine ve dolayısıyla hayatının tüm evrelerinde başarısız olmasına neden olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM KURAM

2.1. ADLAR

Adlar, varlıkları bütün yönleriyle, sahip oldukları bütün özellikleriyle karşılayan sözcük türüdür.

“İsimler, canlı, cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek tek veya cins cins karşılayan varlıkların ve mefhumların adları olan kelimelerdir ağaç, su, taş, çocuk, oda, yolcu, yıldız, deniz, köprü, Orhan, İstanbul, Anadolu, Karadeniz, Atatürk, Yavuz, Gönül, Işık, Korkut, Çağlayan, Yüksel gibi .”¹

Varlıklara verilmişlerine göre adlar, “özel adlar” ve “tür adları” olarak sınıflandırılır. Özel Adlar “Dünyada tek olan, eşi ve benzeri olmayan varlıkları bildiren sözcüklerdir: Mehmet, Tekir, Ankara, Almanya, Güneş, Merih...”² Tür adları ise aynı cins varlıkların tamamına verilen adlardır: balık, kitap, meşe...

Varlıkların durumlarına göre adlar, somut ve soyut adlar olmak üzere ikiye ayrılır. Somut adlar, beş duyu organımızdan herhangi biriyle algılayabildiğimiz varlıkların ya da kavramların adlarıdır: ağaç, kuş, koku, ses... Soyut adlar, beş duyu organımızın hiçbirisiyle algılayamadığımız varlıkların ya da kavramların adlarıdır: melek, zekâ, cesaret...

Varlıkların sayılarına göre adlar; tekil adlar, çoğul adlar ve topluluk adları şeklinde gruplandırılır. Yalnızca bir varlığı ya da kavramı karşılayan sözcükler tekil adlardır: elma, kaşık, at, çiçek... Çoğul adlar; aynı türden birden fazla varlığı karşılayan ve “-ler, -lar” çoğul eki alan sözcüklerdir: ağaçlar, kuşlar, evler, kalemler, kitaplar... Topluluk adları ise; çoğul eki almadıkları halde birçok bireyden oluşan toplulukları gösterir³: ordu, demet, takım, alay, sürü...

“İki veya daha çok ismin meydana getirdiği kelime grubuna isim tamlaması adı verilmektedir. Bir nesnenin diğer bir nesneye ait olduğunu, bu nesnenin başka bir

¹ Muharrem Ergin. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basımevi, İstanbul, s.207.

² Mehmet Hengirmen. (1997). *Türkçe Dil Bilgisi*. Ekip Grafik, Ankara, s.116.

³ Hengirmen, a.g.e., s.117.

nesnenin parçası olduğunu belirtmek için kurulan isim tamlamalarında iki öge bulunmaktadır: tamlayan, tamlanan”⁴

Ad tamlamaları dört grupta incelenir: Tamlayanı ilgi hali eki alan, tamlananı ise iyelik eki alan ad tamlamalarına belirtili ad tamlaması denir: **şairin dili**, **yolun sonu**... Tamlayanı eksiz olan, tamlananı ise iyelik eki alan ad tamlamalarına belirtisiz ad tamlaması denir: **buğday tarlası**, **duvar süsü**... Tamlayanı da tamlananı da eksiz olan ad tamlamalarına takısız ad tamlaması denir: **yün çorap**, **cam kavanoz**... Tamlayanı ya da tamlananı veya her ikisi birden başka bir ad tamlamasından oluşan ad tamlamalarına ise zincirleme ad tamlaması denir: **kitabın sayfa numaraları**, **ders zilinin saati**...

2.2. ÖN ADLAR

Ön adlar, nesnelere ve kavramların özelliklerini gösteren sözcüklerdir.

“Türkiye Türkçesinde çok geniş bir yeri olan sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir: açık kapı, boş oda, geniş yer, uzun yol, yaşlı adam, beş kişi, üçer ay, her insan, beşinci sınıf, bu sözler, hangi başarı, yanan ateş, sararmış yaprak gibi.”⁵

Ön adlar niteleme ve belirtme ön adları olmak üzere iki ana gruba ayrılırlar: Niteleme ön adları, kendilerinden sonra gelen adların özelliklerini bildiren ön adlardır. Bir adın ne kadar özelliği varsa o kadar da niteleme ön adı vardır. Bu ön adların renk, biçim, boy, yapı, ağırlık v.s. gibi çeşitleri vardır.⁶ Niteleme ön adlarına; kırmızı elma, güzel elma, iri elma, çürük elma...örnekleri verilebilir. “Belirtme sıfatları nesnelere belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler. Nesneyi bir kaç bakımdan belirtmek mümkündür.”⁷

Adları işaret ederek belirten ön adlara işaret ön adları denir. Sıkça kullanılan işaret ön adları; bu, şu, o’dur. Bu kitap, şu kitap, o kitap...Soru ön adları, adları soru yoluyla belirten ön adlardır. Soru ön adlarının cevapları yine herhangi bir ön addir. **Kaç** kitap? (**Üç** kitap.), **hangi** ev? (**Bu** ev)... Belirsizlik ön adları: “Varlıkları belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelere dış vasıfların sayılarını

⁴ Recep Toparlı vd., (2000). *Türk Dili*. Seyran Yayınları, Sivas, s.87.

⁵ Zeynep Korkmaz. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, s. 333.

⁶ Muharrem Ergin. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basımevi, İstanbul, s.234.

⁷ Ergin, a.g.e., s.235.

miktarlarını belirsiz olarak bildirir. Kimi çocuk, falan çocuk, bazı çocuk...”⁸ Adları sayı bakımından belirten ön adlara da sayı ön adları denir. Sayı ön adları da genel olarak dört grupta incelenebilir:

Asıl sayı ön adları, adların kesin sayılarını belirten ön adlardır: iki insan, on basamak, yüz yıl... Sıra sayı ön adları, adların sıralarını veya derecelerini belirten ön adlardır: birinci yarışmacı, beşinci sınıf, ikinci gün... Kesir sayı ön adları, adların sayılarını oranlı olarak belirten ön adlardır: dörtte bir elma, yüzde elli pay, binde bir ihtimal... Üleştirme sayı ön adları, adların sayılarını eşit paylaşımları yönünden belirten ön adlardır: beşer öğrenci, birer kitap, ikişer elma...

“Bir veya daha fazla sıfatla bir isimden meydana gelen tamlamalara sıfat tamlaması denir. Bu tür tamlamalarda sıfatlar önce, isimler ise daha sonra gelir.”⁹ Ön adların bulunduğu her yerde kesinlikle bir ön ad tamlaması vardır: akıllı insan, anlayışlı öğretmen, bu yıl, yüz yıl...

2.3. EYLEMLER

Eylemler, varlıkların hareketlerini karşılayan sözcüklerdir. Adlar varlıkları ya da kavramları karşılarken eylemler bu kavram ya da varlıkların hareketlerini karşılar.

“Bir iş, oluş, hareket, durum bildiren, kişi ve zaman kavramı veren sözcüklere eylem denir. Sözcük türleri içerisinde en önemli öge eylemlerdir. Çünkü eylemler, tanımdan da anlaşılacağı gibi buldukları durumları bildirirken, kişi zaman ve yargı kavramları verir.”¹⁰

Eylemler farklı kavramlar bildirirler: okumak, yemek, içmek gibi eylemler iş; büyümek, küçülmek, yaşlanmak gibi eylemler oluş; gelmek, gitmek, koşmak gibi eylemler hareket; bulunmak, durmak, korkmak gibi eylemler durum anlamı gibi.

Eylemler yapı bakımından üç gruba ayrılır. Basit eylemler, hiçbir yapım eki almayan ve tek kökten oluşan eylemlerdir: gel-, gör-, yürü-...Türemiş eylemler, eylem ya da ad köklerine yapım eki getirilerek oluşturulan eylemlerdir: sarar-, sula-, görün-, sevil-...Birleşik eylemler, en az iki kökten oluşan eylemlerdir. Birleşik eylemler, (ad + eylem) ya da (eylem + eylem) şeklinde oluşurlar: yardım et-, hissetmek-, kahrol-, geliver-, donakal- düşeyaz- ...

⁸ İsmail Doğan. (2000). *Türk Dili*. Akademi Yayınevi, Rize, s.85.

⁹ Recep Toparlı vd. (2000). *Türk Dili*. Seyran Yayınları, Sivas, s.92.

¹⁰ Mehmet Hengirmen. (1997). *Türkçe Dil Bilgisi*. Ekip Grafik, Ankara, s.200.

“Nesnelerin yaptıkları hareketler iki çeşittir: ortaya çıkan veya çıkacak olan hareket, ortaya çıkması tasarlanan hareket (açtı ve açsa gibi). Bu iki hareket şeklini karşılamak için fiil kök veya gövdesi ayrı ayrı şekillerle girer. Şu halde bir kısım fiil şekilleri ortaya çıkan veya çıkacak olan bir hareketi bildirirler. Bu fiil şekillerine bildirme kipleri adını veriyoruz. Fiil şekillerinin diğer bir kısmı ise tasarlanan bir hareketi ifade ederler bunlara da tasarlama kipleri adını veriyoruz.”¹¹

Bildirme kipleri beşe ayrılır: görülen geçmiş zaman(gördü), duyulan geçmiş zaman (görmüş), şimdiki zaman (görüyor), gelecek zaman (görecek), geniş zaman (görür).Tasarlama kipleri ise dörde ayrılır: dilek-şart kipi (görsen), istek kipi (göresin), gereklilik kipi (görmelisin), emir kipi (gör).

Bu şekilde çekimlenen eylemlere basit çekimli eylemler denir.

Basit çekimli eylemler, “-idi, -imiş, -ise” ek eylemlerinden birini alarak birleşik çekime girerler.

Türkçe’de birleşik çekimde basit zamanlı eylem önce ek eylem sonra gelir. Birleşik çekimli eylemler adlandırılırken önce basit zamanlı eylemin kipini daha sonra da ek eylemin kipini söyleriz: şimdiki zamanın hikâyesi (geliyordu), gelecek zamanın rivayeti (gelecekti), geniş zamanın şartı (gelirse) gibi.¹²

2.4. BELİRTEÇLER

Belirteç, adın kelime gruplarındaki işlevine göre aldığı addır.

Belirteçler eylemleri, ön adları, eylemsileri ve belirteçleri, durum (hal), zaman, nicelik (azlık-çokluk), yer-yön ve soru gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek, anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir.¹³

Durum (hal) belirteçleri, eylemin belirttiği hareketin niteliğini, hangi halde bulunduğunu, nasıl yapıldığını bildiren belirteçlerdir:¹⁴ güzel yazdı, iyi gidiyor, doğru konuşuyor... Zaman Belirteçleri, “Bunlar zarf olarak kullanılan çeşitli zaman isimleridir.”¹⁵ Eylemin gerçekleştiği ya da gerçekleşeceği zamanı bildirir: dün geldi, yarın gidecek, henüz konuşmadı... Nicelik (azlık-çokluk) belirteçleri, “Bunlar azlık-çokluk ifade eden, miktar, derece bildiren zarflardır. Sayıları çok değildir. Başlıca şunlardır: en, daha, pek, çok, az, biraz. Diğer zarflardan farklı olarak tek başına bir

¹¹ Muharrem Ergin. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basımevi, İstanbul, s.273.

¹² Ergin, a.g.e., s.303.

¹³ Zeynep Korkmaz. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, s. 451.

¹⁴ İsmail Doğan. (2000). *Türk Dili*. Akademi Yayınevi, Rize, s.86.

¹⁵ Ergin, a.g.e., s.247.

şey ifade etmez, isim gibi kullanılamaz. Bu hali ile edat karakterindedir. Ancak sıfatların ve zarfların önünde kullanılabilir. Fiillerin zarfı olamaz. Aşırılık ifade eder. Başına geldiği sıfat ya da zarfın azlık çokluk bakımından en yüksek derecesini bildirir: en (güzel yer), en (yüksek dağ), en (çok yaşayan) misallerinde olduğu gibi.”¹⁶ Yer yön belirteçleri, eylemleri yer yön bakımında tamamlayan belirteçlerdir: ileri koştu, geri geldi, yukarı baktı...Soru belirteçleri, eylemleri, eylemsileri, ön adları ve belirteçleri soru anlamında tamamlayan belirteçlerdir: niçin geldi, ne zaman konuştu, nasıl çalıştı?

2.5. ADILLAR

Adıl, ad olmadığı halde geçici olarak adın yerine kullanılan bir sözcük türüdür.

Adıllar adlar gibidir, adların yaptığı bütün görevleri yapabilirler, onlar gibi çokluk yapırlar ve isim çekimine uğrarlar, ad takımlarında adın yerini tutarlar.¹⁷

Kişi adılları: ben, sen, o, biz, siz, onlar. İşaret adılları: bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar... Soru adılları: kim, ne, kaç... Dönüşlülük adılları: kendim, kendin, kendisi, kendimiz, kendiniz, kendileri. Belgisiz adıllar: biri, kimi, herkes, bazıları...

2.6. İLGEÇLER

İlgeçler, anlamları olmayan sadece birlikte kullanıldıkları sözcüklerle kısmen anlam kazanabilen görevli sözcüklerdir.

“Tek başlarına manaları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan kelimelerdir.”¹⁸

Oda da on **kadar** adam vardır. (yaklaşık olarak)

Saat üç **gibi** ararım.(civarında)

Senin **için** iyi şeyler söylediler.(hakkında)

Bana **göre** çok zekidir.(görecelik)

Aydın’**a doğru** yola çıktık.(yönelme)

Akşama **doğru** telefon etti.(zaman)

¹⁶ Muharrem Ergin. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basımevi, İstanbul, s.248.

¹⁷ Tahsin Banguoğlu. (1979). *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*. Dergâh Yayınları, İstanbul, s.94.

¹⁸ Necmeddin Hacıeminoğlu. (1984). *Türk Dilinde Edatlar*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s.4.

2.7. BAĞLAÇLAR

Bağlaçlar, sözcükler veya sözcük grupları arasında bağlantı kurmak için kullanılırlar.

“Bağlaçlar, başlıbaşlarına anlamları olmayan, fakat cümleleri ya da eş-görevli kelimeleri ya da kelime öbeklerini hem biçimce, ham de anlamca birbirine bağlayan kelimelerdir: “Ayla ile Nuri geldiler.” (ile bağlacı, Ayla ve Nuri öznelerini birbirine bağlamaktadır.)¹⁹

Türkçe’de kullanılan belli başlı bağlaçlar şunlardır:

Ve, ile, de, ki, veya, yahut, ya... ya, hem... hem, ne... ne, güya, yeter ki, yoksa, hele, nitekim, fakat, ancak, yalnız...

“ancak ve yalnız” sözcükleri, kullanıldıkları tümceye göre “ama, fakat, lakin” anlamında kullanıldıklarında bağlaç, “sadece” anlamında kullanıldıklarında ise ilgeç görevini üstlenirler:

Dersi anlatırım yalnız Ali de gelirse. (bağlaç)

Bu sorunu yalnız sen çözersin. (ilgeç)

2.8. ÜNLEMLER

Ünlemler de anlamı olmayan gramer görevi olan sözcüklerdir.

“Bunlar his ve heyecanları ifade için içten koparak gelen edatlarla tabiattaki sesleri taklit eden edatlardır. İfadeleri ses yapılarına dayanır. His ve heyecanlarla tabiattaki seslerin ses halindeki tezahürleridir.”²⁰ Sevinç, korku, şaşma, üzüntü, acıma, beğenme gibi duyguları coşkulu biçimde anlatan sözcüklerdir. Ünlemler, asıl ünlemler ve cümle içerisinde ünlem anlamı kazananlar olmak üzere iki gruba ayrılırlar:

Asıl Ünlemler:

ah, vah, eyvah, uy, aman, of, püf, tüh, tu, eh, pat, küt, tu, eh, pat, küt, çat, hep... cümle içerisinde ünlem anlamı kazananlar

Cümlede Ünlem Anlamı Kazananlar:

Allah, şu arabaya bak!(Beğenme)

Yazıklar olsun, senin gibi insana!(kınama)

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!(sesleniş)

¹⁹ Haydar Ediskun. (1992). *Türk Dilbilgisi*. Remzi Kitabevi, İstanbul, s.302.

²⁰ Muharrem Ergin. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basımevi, İstanbul, s.330.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MATERYAL VE METOD

3.1. MATERYALLER

Bu çalışmanın materyalleri ilköğretim ikinci kademede halen okutulmakta olan, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Tebliğler Dergisi'nde de adı geçen Türkçe ders kitaplarıdır. Bunlar:

6. Sınıf Türkçe Ders Kitapları:

- 1- Ahmet GÜMÜŞ. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- 2- Veysi YILDIRIM. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara

7. Sınıf Türkçe Ders Kitapları:

- 1- Salih SARICA-Mustafa GÜNDÜZ. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul
- 2- Ahmet GÜMÜŞ. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul

8. Sınıf Türkçe Ders Kitapları:

- 1- Ahmet GÜMÜŞ. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- 2- Veysi yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara

3.2. METOD

3.2.1. Sözcük Türleri

Bu tez çalışmasına konu olan sözcük türleri incelenirken, ilköğretim ikinci kademede okutulan ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın Tebliğler Dergisi'nde de adı geçen, aşağıda gösterilen Türkçe ders kitaplarının sözcük türlerini açıkladıkları bölümler tarandı.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitapları:

- 1- Ahmet GÜMÜŞ. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- 2- Veysi YILDIRIM. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara

7. Sınıf Türkçe Ders Kitapları:

- 1-Salih SARICA-Mustafa GÜNDÜZ. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul,
- 2- Ahmet GÜMÜŞ. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul

8. Sınıf Türkçe Ders Kitapları:

- 1- Ahmet GÜMÜŞ. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul

2- Veysi yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara

Türkçe ders kitaplarının sözcük türlerini açıkladıkları bölümler tarandı.

Bu tarama işlemi sonrasında sözcük türleri sırasıyla adlar, ön adlar, eylemler, belirteçler, adıllar, ilgeçler, bağlaçlar ve ünlemler şeklinde sınıflandırıldı.

Sınıflandırma işleminden sonra adı geçen kitaplardaki sözcük türleri konuları; açıklamaların ve örneklerin yetersizliği veya eksikliğinden doğan yanlışlıklar, örnek ve açıklamalardaki cümlelerin düşüklüğünden veya anlatım bozukluğundan kaynaklanan yanlışlıklar, anlaşılır bir dilin veya örneklerin kullanılmamasından doğan yanlışlıklar, konu açıklanırken başlık ve alt başlıkların gereken sırayla açıklanmamasından ya da başlık ve alt başlıkların hiç kullanılmamasından kaynaklanan yanlışlıklar, örnek ve açıklamalardaki cümlelerin yanlış bilgi içermesinden doğan yanlışlıklar, tanım ve açılmalarda kavramların Türkçe karşılığı varken yabancı dillerdeki sözcüklerin kullanılmasından doğan hatalar, maddeleri çerçevesinde tek tek incelendi. Bu inceleme sonunda kitaplardaki yanlışlar, eksiklikler, yetersizlikler ve bunun yanı sıra doğrular ve doğru anlatım şekilleri ortaya kondu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR VE YORUM

4.1. ADLAR İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR

Adlar konusu incelenirken, tanım, açıklama ve örneklerde görülen eksiklik ve yanlışlıkları, şu başlıklar halinde inceledik:

4.1.1. Açıklamaların ve Örneklerin Yetersizliği veya Eksikliği ile İlgili Olanlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında verilen açıklama ve örneklerin yetersizliklerine ya da eksikliklerine rastlanmaktadır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını veya pekiştirmesini güçleştirmektedir:

“Güllük'ün en güzel çocuğu Hermiyas yok.

a. Güllük bir "belde" adıdır; özel bir yerleşim yerini belirtmektedir. Hermiyas, tek varlığı (yazıda çocuğu) belirten bir addır.

Tek varlığı, kavramı belirten sözcüklere özel ad denir.

b. Özel adlara kent, dağ, deniz, ırmak, kişi, kurum, kuruluş, kitap, gazete, dergi... adlarından örnekler verelim.

c. Çocuk bir "tür"ü belirtmektedir.

Aynı türden varlıkların ortak adına tür adı (cins ismi) denir.”²¹

Bu metinde özel adlar ve tür adları işlenirken tanımlar çok kısa tutulmuştur. Bu tanımları öğrencinin öğretmen yardımı almadan bile anlayabilmesi gerekliliği bulunmaktadır. Bunun yanı sıra verilen örnekler, tanımları tam olarak açıklar nitelikte değildir. Hangi tür adlarının özel ad olacağı yukarıda anlatılmış, fakat bunlara ne cümle içerisinde ne de bağımsız biçimde örnekler verilmemiştir. Örneklerin yetersiz verilmesini, tür adlarının açıklaması yapılırken de görmekteyiz.

²¹ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.85.

Örnek olarak kent isimlerinin özel ad oldukları söylenmiş ama kent isimlerine “İstanbul, Kars, Samsun, Adana, Gaziantep, İzmir, Ankara” gibi örnekler verilmemiştir. Örneklerin de özellikle bizim yazdığımız gibi ülkemizin değişik bölgelerinden olması lazımdır. Çünkü bu kitaplar sadece bir bölge için yazılmamıştır. Değişik bölgelerden örnek verilmesi, öğrencinin en azından kendi yaşadığı kente yakın olan kenti hatırlayıp bu kentin adıyla özel adlar arasında ilgi kurmasını ve bu sebeple de özel adlar konusunun öğrenci zihninde kalıcı olmasını sağlayabilir.

Tür adlarına da örnek verilirken yine öğrencinin günlük hayatta sık karşılaştığı veya mümkünse sıklıkla kullandığı “masa, kapı, kalem, kaşık, ayakkabı...” gibi örneklerin verilmesine dikkat edilmelidir. Çünkü öğrencinin tür adlarının tanımıyla bu örnekler arasında ilgi kurması, böylece bu tanımın daha kalıcı olması sağlanabilir.

“Hermiyas'la bu Yunus balığının dostluğunu görmüyor musunuz?

a. Yunus balığı, görebildiğimiz, dokunabildiğimiz; varlığını duyu organlarımızla algılayabildiğimiz bir varlığı belirttiği için somut addır.

Varlığını duyu organlarıyla anlayabildiğimiz varlıkları, kavramları belirten adlara somut ad (madde ismi) denir.

b. Çevremizde gördüğümüz varlıklardan somut adlara örnekler verelim.

c. Dostluk, nesne olmayan, cismi bulunmayan; ancak akılla, sezgiyle anlayabildiğimiz bir kavramdır.

Varlığını ancak akılla, sezgiyle kavrayabildiğimiz varlıkları belirten adlara soyut ad (mana ismi) denir.

“gönül, akıl, sır, düş, kardeşlik, arkadaşlık, duygu...”²²

Aynı yazar adlar konusunu işlerken, somut ve soyut adları açıklarken konuyu yedinci sınıf seviyesine uygun bir şekilde, anlaşılır bir tanım ve açıklayıcı örnekler kullanarak konuyu kavratmaya çalışmıştır. Bize göre tüm dilbilgisi konuları anlatılırken bu anlatım şekli benimsenmelidir.

“Birlik kavramı taşıyan adlara topluluk adı denir.”²³

Bu tanım da yine aynı yazarın; fakat az önce söylediklerimizi yazar bu tanımı yaparken uygulamamıştır. Topluluk adları açıklanırken yazarın tanımı daha açık ve anlaşılır olmalıydı.

“1. Dur yolcu!

²² Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.85.

²³ Sarıca ve Gündüz, a.g.e., s.86

Yolcu, hiçbir çekim eki almamış, yalın durumda bir addır. Adın yalın durumuna şiirden örnekler verelim.

Yolcu, Mehmet'in yattığı yeri görünce duygulandı.
Yeri, belirtme durumu eki (-ı, -i, -u, -ü)ni almıştır.

Bir yolcuya, yönelme durumu eki (-a, -e)yi almıştır.
Şiirden adın yönelme durumuna örnek verelim.

Bu sessiz, gölgesiz yolun sonunda
Sonunda, kalma durumu eki [-da, -de (-ta, -te)]ni almıştır. Şiirden adın kalma durumuna örnek verelim.

Şiirde, yolcudan durup düşünmesi istenmektedir.”²⁴

Burada hal ekleri işlenmiş fakat hal eklerinin işlevleri açıklanmamıştır. Örneklerdeki hal eklerinin işlevleri ve hal eki alan adların cümle içerisindeki görevleri de anlatılsaydı, öğrencinin konuyu kavraması daha kolay olurdu. Konunun bu şekilde anlatılması öğrenciyi öğrenmekten çok ezbere yöneltecektir.

Örnek olarak :“Yolcudan durup düşünmesi istenmektedir.” cümlesinde “-dan” ayrılma hal ekinin eklendiği sözcüğün yani “yolcudan” sözcüğünün cümle içerisinde “yer tamlayıcısı” görevinde olduğu da söylenmelidir. Aynı zamanda “-i” belirtme hal ekinin, eklendiği sözcükleri yükleme bağlayarak o sözcüklere cümle içinde “belirtili nesne” görevini yüklediği de açıklanmalıdır. Bu, konunun öğrenci tarafından daha kolay öğrenilmesini sağlayacaktır.

“Taş köprü takısız, çocuk oyunu belirtisiz, Akın'ın kitabı belirtili, Aydın'ın boyunun uzunluğu da zincirleme ad tamlamasına, örnektir.”²⁵

Aynı yayınevinin kitabından yapmış olduğumuz alıntıda ad tamlamaları verilip türleri belirtilmiştir. Bu ad tamlamalarının türlerinin neden “takısız, belirtisiz, belirtili ya da zincirleme ad tamlaması” olduğu açıklanmamıştır. Bu nedenlerin açıklanması lazımdır. Örneğin; “Taş köprü” tamlaması takısız ad tamlamasıdır, bunun sebebi de köprünün taştan yapıldığı ve bu ad tamlamasının, tamlayanının ve tamlananının hiçbir çekim eki almadığıdır.”

“Tamlayanı ek almamış ad, tamlananı -i tamlanan eki almış ad olan tamlamalara belirtisiz ad tamlaması denir.”²⁶

²⁴ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.92.

²⁵ Sarıca ve Gündüz, a.g.e., s.98.

²⁶ Sarıca ve Gündüz, a.g.e., s.103.

Bu tanımlamada geçen “tamlayanı ek almamış...” biçimindeki ibare “tamlayanı çekim(ilgi) eki almamış” şeklinde olmalıdır. Çünkü belirtisiz ad tamlamalarında “tamlayanlar” yapım eki alabilirler. Örneğin, “gözlük camı” belirtisiz ad tamlamasındaki tamlayanda bulunan “-lük” eki addan ad yapan yapım ekidir.

“tamlananı -i tamlanan eki almış...”açıklamasında da tamlanan ekinin yanına “ üçüncü tekil kişi iyelik ya da sahiplik eki” ibaresi eklenmelidir.

“Tamlayanı -in tamlayan eki, tamlananı da -i tamlanan eki alan ad tamlamalarına belirtili ad tamlaması denir”²⁷

Burada da “-in tamlayan eki” açıklamasının yanına “adın ilgi hali eki” ibaresi getirilmelidir.

“Adlar, cümledeki görevlerine göre durum eki alır ve aldığı ekle belirtilir.”²⁸

Yaptığımız bu alıntıda adın halleri açıklanırken “cümledeki görevlerine” ibaresi kullanılmış, fakat bu görevlerin neler olduğu belirtilmemiştir. Bu görevlerin “yer tamlayıcıları, nesnelere, belirteç tümleci” gibi cümlenin görevli öğelerinden hangi öğeleri olduğu belirtilmelidir.

“İnsan sevgisi tamlaması, tamlayan ek almayıp tamlanan (sevgi -s-i) -i ekini aldığı için belirtisiz ad tamlamasıdır.”²⁹

“(sevgi -s-i) -i ekini aldığı” ifadesinin “-i ekini aldığı” değil “-i iyelik (sahiplik) ekini aldığı” diye belirtilmesi gerekir. Çünkü “-i” eki, adın belirtme hali eki olarak da düşünülebilir.

“Tahta duvar, toprak yol gibi tamlayan ve tamlananın ek almadan oluşturduğu tamlamalar da vardır. Bu tür tamlamalara eksiz (takısız) ad tamlaması denir.”³⁰

Bu alıntıda takısız ad tamlamasının açıklaması öğretilmeye çalışılmıştır fakat açıklama yapılırken verilen örnekleri öğrenci ön ad tamlamalarıyla da karıştırabilir. Bu karışıklığa neden olmamak için, kısaca, takısız ad tamlamalarıyla ön ad tamlamalarının arasındaki fark da ortaya konulmalıydı. Tanımlamaya ek olarak şöyle bir açıklama yapılabilirdi: “Tahta duvar” örneğinde, tamlayan (tahta) duvarın hangi maddeden yapıldığını, yani ham maddesini açıklamıştır. Takısız ad

²⁷ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.103.

²⁸ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.58.

²⁹ Gümüş, a.g.e., s.59.

³⁰ Gümüş, a.g.e., s.59.

tamlamalarında tamlayan, tamlananın hammaddesini bildirir, ön ad tamlamalarında böyle bir durum söz konusu değildir.

“1. Aşağıdaki cümleleri, koyu yazılmış sözcüklerin cümlelerdeki görevlerine dikkat ederek okuyunuz.

Yüreği sevgiyle dolu olanların yüzü, **insanlara** dönüktür her zaman.

Böyle bir **amaç**, büyük bir **sevgiden** doğar.

Aldıkları **kararlarda** insan sevgisi itici güçtür.

a. Yürek, insanlar, sevgi, kararlar adları,

Cümledeki görevlerine göre sırasıyla **-i, -e, -den, -da (-de)** eklerinden biri ulanarak cümlede **yüreği, insanlara, sevgiden, kararlarda** biçiminde kullanılmıştır. Adların bu durumlarına **adın durumları (ismin hâlleri)** denir.

Adları değişik durumlara sokan **-i, -e, -de ve -den** eklerine **ad durum ekleri** denir.

b. Adlar, cümledeki görevlerine göre durum eki alır ve aldığı ekle belirtilir.

Yüreği (yürek-i) adı, **-i durumunda; insanlara (İnsanlar-a)** adı, **-e durumundadır.**

Sevgiden (Sevgi-den) adı, **-den durumunda ve kararlarda (kararlar-da)** adı **-de durumundadır.**³¹

Yukarıda adın halleri ile ilgili bilgi verilirken “Adlar, cümledeki görevlerine göre durum eki alır ve aldığı ekle belirtilir.” açıklaması yapılmıştır; fakat bu görevlerin ne olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Oysaki bu açıklamadan sonra **-i** durumundaki adların belirtili nesne, **-e, -de, -den** durumundaki adların yer tamlayıcısı ya da belirteç tümleci görevinde kullanıldığı örneklerle açıklanarak öğrencinin konuyu ezberlemeden kavraması sağlanabilirdi.

Ayrıca bu açıklamalardan sonra da **-i** durum eki ile üçüncü tekil kişi iyelik eki olan **-i** arasındaki fark anlatılabilirdi. “yüreği” örneğinde olduğu gibi “-i” ekini almış sözcükler cümle içinde farklı görevlerde kullanılıp bu ekin hal eki mi yoksa iyelik eki mi olduğu açıklanmalıydı. Bu : “**Yüreği** sevgiyle dolu olanların yüzü, **insanlara** dönüktür her zaman.” Cümlesinde “köyü” sözcüğü belirtili nesne olduğu için “-i” eki belirtme hali ekidir ama “**Yüreği** sevgi doluydu.” cümlesinde “yüreği” sözcüğü “onun yüreği” anlamında olduğu için “-i” eki üçüncü tekil kişi iyelik ekidir,

³¹Ahmet Gümüüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.58.

şeklinde daha anlaşılır şekilde açıklanmalıydı; fakat yukarıda “yüreği” sözcüğündeki “-i” iyelik eki, belirtme hali eki olarak verilerek büyük bir yanlışlık yapılmıştır.

“Çevresini gözlemeye başlamış.

Köylüler, Hocayı uğurlamak istemişler.

Cümlelerdeki **gözlemeye (gözleme)** ve **uğurlamak** sözcükleri **eylemsidir**. Eylemsiler, **gözle-** ve **uğurla-** eylem gövdelerinden türeyip eylem bildirdikleri için **eylemdir**. Bu eylemsiler aynı zamanda, eylem gövdelerine **-me** ve **-mak (-mek)** eklerini alarak **eylemlerin adları (mastar)** olmuştur. Bu tür eylemsilere **ad eylem** diyoruz.

Ad eylem (mastar)ter, eylem kök veya gövdelerine **-me, -mek, -iş** ekleri eklenerek yapılır.

Örnek 1

Köylüler, Hocanın **konuşmasını** dinlemişler.

Hoca, bir köye **uğramak** istemiş.

Hocanın **yürüyüşü** uzun sürmedi.

Cümlelerdeki **konuşma, uğramak, yürüyüş** sözcükleri **ad eylemdir**.³²

Bu metinde ad eylemler açıklanmış fakat zamanla bazı kelimelerin eylemsi özelliklerini yitirip kalıplaşmış birer ad olduklarından bahsedilmemiştir. Bunlar da anlatılıp cümle içinde örneklendirilebilirdi. Örnek: “ Dün akşam yemekte **dolma** vardı.”, “**Çakmak** ateş yakmaya yarayan bir alettir.”... gibi.

4.1.2. Örnek ve Açıklamalardaki Cümlelerin Düşüklüğünden veya Anlatım Bozukluğundan Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında cümle düşüklüklerine veya anlatım bozukluklarına rastlanmaktadır. Bu durum anlam bulanıklığından dolayı öğrencinin konuyu kavramasını güçleştirmektedir:

“Bir adın, başka bir adı veya adları, anlamca tamamlayarak oluşturduğu birliğe ad tamlaması denir.”³³

Bu metinde ad tamlaması açıklanırken anlatım bozukluğu yapılmıştır. “başka bir” sıfatı ortak olarak kullanılmıştır. Cümlelerin açılımını yapacak olursak: “Bir adın, başka bir adı veya başka bir adları, anlamca tamamlayarak oluşturduğu

³² Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.167.

³³ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.59.

birliğe ad tamlaması denir.” gibi karışık bir ifade ile karşılaşırız. Doğru olan ifade “Bir adın, başka bir adı veya başka adları, anlamca tamamlayarak oluşturduğu birliğe ad tamlaması denir.” şeklinde olmalıdır. Bunun gibi bozuk ifadeler konunun öğrenilmesini zorlaştırır.

4.1.3. Anlaşılır Bir Dilin veya Örneklerin Kullanılmamasından Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, anlaşılır bir dilin veya örneklerin kullanılmamasına rastlanmaktadır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını veya pekiştirmesini güçleştirmektedir:

“Yiğidin başına bir iş gelince
yiğit-in baş-ı —> yiğidin başı —> ad tamlaması

Yukarıdaki örnekte "yiğit" adı, "baş" adını tamamlamıştır.

Bir adın başka bir adı tamlamasıyla oluşan sözcük gruplarına ad tamlaması denir.”³⁴

“Bir adın başka bir adı tamlamasıyla...” anlatılmak istenilenin ne olduğu anlaşılammaktadır. Bir adın başka bir adı tamlamasının nasıl olduğu daha açık bir biçimde ortaya konulmalıydı. Yani tamlayan konumunda olan bir adın, tamlanan konumundaki adı sahiplik, biçim, nitelik gibi yönlerden tamamladığı açıklanmalıdır.

“Sevenin sözünden geçici olma.

Yukarıdaki cümlede hangi söz grubu ad tamlamasıdır? Tamlayan ve tamlanan adlar hangileridir?”³⁵

Tamlamanın açıklanması için verilen bu örnek cümle anlaşılır nitelikte değildir. Verilen bu cümlenin yerine, tamlayanı ve tamlananı buldurmak için daha anlaşılır ve akılda kalıcı bir cümle verilebilirdi. Örneğin: “Ahmet’in köpeği çok sevimli.”

“Tüm varlık ve kavramları karşılayan sözcüklere ad (isim) denir:

* çiçek *taş *Ayşe *kedi *sevgi

Aşağıdaki adlar somut addır:

*balık *deniz * hava * Ali * şehir

Somut ad, madde durumunda olan adlardır. Somut adlar, duyularla algılanabilen (gözle görülebilen, elle tutulabilen) adlardır.

³⁴ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.97.

³⁵ Sarıca ve Gündüz, a.g.e., s.98.

Aşağıda belirtilen adlar soyut addır:

*özlem * kaygı * yiğitlik * sevgi * öfke

Soyut ad, madde durumunda olmayan, ancak düşünce yoluyla kavranabilen adlardır.

Soyut adlar; elle tutulamaz, gözle görülemez; ancak zihinde tasarlanabilir.”³⁶

Bu metinde adın tanımı ilköğretim 6. sınıf öğrencisinin konuyu ve tanımı daha kolay algılayacağı bir dille anlatılmıştır. Tanımın altında verilen örnekler de çeşitlilik ve anlaşılabilirlik açısından öğrencinin seviyesine uygundur.

Yine bu metinde ad açıklandıktan sonra somut ve soyut adların tanımı ve örnekleri 6. sınıf öğrencisinin seviyesine uygun bir tarz ile verilmiştir. Bu da dilimizin daha kolay ve zevkli bir şekilde öğrenilmesini sağlar.

“Serin serin Kapalıçarşı / Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa;

Bu dizelerdeki birleşik adları inceleyelim.

a. Kapa + ı + çarşı → Kapalıçarşı

"Kapalı" sıfatı ile "çarşı" adının birleştirilmesiyle yapılmış bir birleşik addır.

En az iki sözcüğün birleşmesiyle yapılmış adlara birleşik ad denir. Birleşik adlar özel ad da, tür adı da olabilir.”³⁷

“Kapa + ı + çarşı → Kapalıçarşı” örneğinde öğrenci, algılama anında zorluk çekebilir. Çünkü “kapalıçarşı” birleşik adı, bir ön ad ile adın birleşmesinden oluşmuştur. Bunun yerine “hanımeli” gibi anlaşılması kolay ve iki addan oluşmuş örnek veya örnekler verilebilirdi.

“*Baktı ki okul yenidir,

Siz yenisiniz, düşünceler yeni,

*Atatürk gülümsedi öğretmenim,

Saklayamadı sevincini.

“b. Okul, Öğretmen adları, beş duyu ile algılandığı için somut addır. Düşünceler, sevinç adları, duyu organlarıyla algılanamamakta, sadece akılda tasarlanıp kabul edilmektedir. Bu nedenle düşünceler, sevinç adları soyut addır.”³⁸

Açıklamanın anlaşılır nitelikte olabilmesi için “algılandığı” kelimesinin yanına(görülebildiği, dokunulabildiği) , “algılanamamakta ”kelimesinin yanına da

³⁶ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.127.

³⁷ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.122.

³⁸ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.52.

(görülemeyen, dokunulamayan) açıklamaları getirilmesi gereklidir. Bu şekildeki anlatım soyut ve somut adın öğretimi daha kolaylaştırır.

“I. Aşağıdaki cümleyi okuyunuz. Koyu yazılmış sözcüklerin türlerine ve yapılarına dikkat ederek soruları yanıtlayınız.

Atkoşum düzlüğünde kar, tipiye dönüşür.”³⁹

Metne baktığımız zaman verilen örnek daha basit ve anlaşılır olabilirdi. (Atkoşum değil de Çukurova vb.)

“Basit adlar

*kar * rüzgâr * tepeler * derenin

Yukarıda olduğu gibi yapım eki almamış, başka bir sözcükle birleşmemiş adlar basit addır”⁴⁰

Aynı yazar adların yapısını anlatırken, açıklamalar ve örnekler verilirken çok yalın ve öğrencinin seviyesine uygun bir biçimde bir anlatım yolu izlendiğini de söylemeliyiz. Bu şekildeki açıklamalar öğrencinin konuyu kavraması ve konuya hâkimiyeti açısından çok önemlidir.

4.1.4. Konu Açıklanırken Başlık ve Alt Başlıkların Gereken Sırayla Açıklanmamasından Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, başlık ve alt başlıkların gereken sırayla verilmemesine rastlanmıştır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını güçleştirmektedir:

“Şiirde geçen bağ sözcüğünün anlamı, üzüm kütüklerinin dikili bulunduğu toprak parçasıdır. Bağ sözcüğü meyve bahçesi anlamına da gelir. Sözcüğün diğer anlamını da bulunuz.

Böyle, yazılışları aynı, anlamları farklı olan sözcüklere sesteş (eş sesli) sözcükler denildiğini biliyorsunuz.

"Atalarım senin koynunda yatar."

"Koyunlar dağın yamacına yayıldı"

Yukarıdaki cümlelerde geçen koyun sözcüğü birinci cümlede "bağır, göğüs" anlamında, ikinci; cümlede ise "eti, sütü için beslenen evcil hayvan" anlamında kullanılmıştır ve sesteştir.

³⁹ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s. 98.

⁴⁰ Gümüş, a.g.e., s.98.

Şiirde, anne sözcüğü sık sık kullanılmıştır. Anne sözcüğünün eş anlamlısını bulunuz.

Şiirde, İzmir sözcüğü de çok kullanılmıştır. İzmir, özel addır. Annem İzmir'e gitti. Ben de İzmir'i özledim.

İzmir sözcüğü -e ve -i ekini almıştır. Buna ad durum (hâl) ekleri denir. Bu ekler, beş tanedir.

İzmir : yalın durum

İzmir'e : yönelme durumu eki (-e)

İzmir'i : belirtme durumu eki (-i)

İzmir'de : bulunma durumu eki (-de)

İzmir'den : çıkma durumu eki (-den)

Çekim eklerinin başlıcaları şunlardır:

a. Ad durum (hâl) ekleri: -i, -e, -de, -den. Çocuklardan çoğu, oyuna çok zaman ayırıyor ve okulda başarılı olamıyor. Televizyondan bu filmi izlemek için evde kaldım. Kitaplarımı sana bıraksam olur mu?

b. Çoğul ekleri : -ler, -lar. Evler iki sene önce tamamlandı. Çocuklar bahçede koşuşturuyorlar. Ağaçlar yeşile büründü.

c. İyelik ekleri: -im, -in, -i, -imiz, -iniz, -leri. Evim, semtimizin en güzel evidir. Okulum, evimize çok yakındır. Öğretmenim, beni de çok sever.

ç. Kip ekleri : -di, -miş, -iyor, -ecek, -r; -meli/-malı, -se/-sa, -e/-a. Sen de bizimle geleceksin. O, ders çalışıyor. Arabasını evimizin önüne park eder.

d. Soru eki: mı, mi, mu, mü. Zil çaldı mı? Sen de gelecek misin?

e. Tamlama ekleri: -in, -i Evin kapısı boyandı. Çiçekçinin gülleri solmuş.”⁴¹

Yazar adlar konusunu işlerken eş sözcükler ile ilgili açıklama yapıp örnek vermiş, daha sonra özel adın tanımını yapıp konuyla ilgili örnek vermiş, hal eklerini anlatıp örnek vermiş, ardından da bütün çekim ekleri anlatılarak örneklendirilmiş.

Aynı sayfada bütün bu konular “GÜZEL TÜRKÇEMİZİ ÖĞRENELİM” başlığı altında verilmiştir. Bu dört konu bir arada verilmemeliydi. Farklı yerlerde anlatılmalıydı. Çünkü bu konuların bir arada verilmesi, altıncı sınıf öğrencisinin konuyu anlamasını güçleştirerek konudan kopmasını sebep olacak.

⁴¹ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, s.64.

4.1.5. Örnek ve Açıklamalardaki Cümlelerin Yanlış Bilgi İçermesinden Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, örnek ve açıklamalardaki cümlelerin yanlış bilgi içerdiğine rastlanmıştır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını güçleştirmektedir:

“**Ad eylem (matar)**, hem eylem hem de ad görevinde bulunan sözcükler (eylemsiler)dir.”⁴²

Burada tanım yanlış yapılmıştır. Bir sözcük hem ad hem de eylem görevinde kullanılamaz. Bunun yerine “ Ad eylemler, eylemden türemiş adlardır. Cümlede ad olarak kullanılırlar. Fakat ad oldukları halde, eylemsi özelliklerinden dolayı, hareket de bildirirler.” gibi bir ibare kullanılsaydı daha doğru ve açık olurdu.

4.1.6. Tanım ve Açıklamalarda Kavramların Türkçe Karşılığı Varken Yabancı Dillerdeki Sözcüklerin Kullanılmasından Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, tanım ve açıklamalarda kavramların Türkçe karşılığı varken yabancı dillerdeki sözcüklerin kullanıldığına rastlanmıştır. Kullanılan kelimeler her ne kadar anlaşılır olsa da bu durum milli dil bilincine aykırıdır:

“ 1.Balıkçılar her sabah balığa çıkınca, Ege'nin dalgalarına bakar durmuş.

Cümledeki **balıkçılar, sabah, balığa, Ege'nin, dalgalarına** sözcüklerinden her biri, bir varlığı belirttiği için "ad"dır.

Canlı veya cansız varlıkları, kavramları, duygu ve düşünceleri belirten sözcüklere **ad** (İsim) denir.

2. **Güllük'ün en güzel çocuğu Hermiyas yok.**

a. **Güllük** bir "belde" adıdır; özel bir yerleşim yerini belirtmektedir.

Hermiyas, tek varlığı (yazıda çocuğu) belirten bir addır.

Tek varlığı, kavramı belirten sözcüklere **özel ad** denir.

b. Özel adlara **kent, dağ, deniz, ırmak, kişi, kurum, kuruluş, kitap, gazete, dergi...** adlarından örnekler verelim.

c. **Çocuk** bir "tür"ü belirtmektedir.Aynı türden varlıkların ortak adına **tür adı** (cins ismi) denir.

ç. Tür adlarına okuduğunuz yazıdan örnekler verelim.

3. Hermiyas'la **bu yunus balığının dostluğunu görmüyor musunuz?**

⁴² Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.167.

a. **Yunus balığı**, görebildiğimiz, dokunabildiğimiz; varlığını duyu organlarımızla algılayabildiğimiz bir varlığı belirttiği için somut addır.

Varlığını duyu organlarıyla anlayabildiğimiz varlıkları, kavramları belirten adlara **somut ad** (madde ismi) denir.

b.Çevremizde gördüğümüz varlıklardan somut adlara örnekler verelim.

c.**Dostluk**, nesne olmayan, cismi bulunmayan; ancak akılla, sezgiyle anlayabildiğimiz bir kavramdır.

Varlığını ancak akılla, sezgiyle kavrayabildiğimiz varlıkları belirten adlara **soyut ad (mana ismi)** denir.

gönül, akıl, sır, düş, kardeşlik, arkadaşlık, duygu... Soyut adlara başka örnekler verelim. ”⁴³

Alıntı yapılan metinde adın, özel adın, tür adının, somut adın ve soyut adın tanımı akıcı ve yalın bir dille yapılırken, ad yerine “isim”, tür adı yerine “cins ismi”, somut ad yerine “madde ismi”, soyut ad yerine de “mana ismi” ifadelerinin kullanılması dilde sadeleşme kurallarına ters düşmektedir. Çünkü, doğru olan dilimizde Türkçe bir sözcük varken onun yabancı dillerden gelmiş eşanlamısını kullanmamaktır. Bu tür kullanımlar kavram kargaşasına yol açıp öğrencide oluşturmamız gereken “Milli Dil Bilinci” nin uygulanmasında zorluk çekmemize sebep olacaktır. Bu sebeple sadece ad, özel ad, tür adı, somut ad ve soyut ad denilmesi yeterli ve doğrudur.

4.2. ÖN ADLAR İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR

Ön adlar konusu incelenirken, tanım, açıklama ve örneklerde görülen eksiklik ve yanlışlıkları, şu başlıklar halinde inceledik:

4.2.1. Açıklamaların ve Örneklerin Yetersizliği veya Eksikliğinden Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında verilen açıklama ve örneklerin yetersizliklerine ya da eksikliklerine rastlanmaktadır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını veya pekiştirmesini güçleştirmektedir:

“I Aşağıdaki cümledeki koyu yazılmış sözcüklere dikkat ederek okuyunuz

Bu özelliği sayesinde başladığı **her** işi başarıyla tamamlamıştır.

⁴³ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.85.

Bilim ve fennin dışında yol gösterici aramak **doğru** yoldan sapmaktır.

Cümlelerdeki **bu, her, doğru** sözcükleri, sırasıyla **özellik, iş, yol** adlarından önce gelerek bu adları belirtmekte veya nitellemektedir. Bu özellikleri nedeniyle **bu, her, doğru** sözcükleri **sıfat (ön ad)tır**.

Bu ve **her** sıfatları, yanındaki adları (özellikle, iş) belirttikleri için **belirtme sıfatıdır.**⁴⁴

Yazar belirtme önadı konusunu anlatırken “bu” ve “her” sözcüklerinin belirtme önadı olduğunu anlatmış, fakat bu sözcüklerin neden belirtme önadı olduğunu açıklamamıştır. Yazarın burada “bu” ön adının “özellik” sözcüğünün yerini belirttiğini, “her” ön adının da “iş” sözcüğünün sayısını belirsiz bir şekilde belirttiğini açıklaması gerekirdi. Aksi takdirde verilen bilgi, kalıcı bir bilgi değil ezbere dayalı çabuk unutulacak bir bilgi olacaktır.

“Örnek 2 * Atatürk'ün büyük özelliği * çağdaş düşüncenin gücü
ad sıfat ad sıfat ad ad

Örnekteki gibi sıfat tamlaması ile ad tamlaması iç içe olabilir.”⁴⁵

Yazar örneğin altına yaptığı açıklamada anlaşılmaz bir dil kullanmıştır. Yazar, buradaki “sıfat tamlaması ile ad tamlaması iç içe olabilir” açıklamasının yerine “Bir ön ad, ad tamlamasının tamlayanını veya tamlananını ya da her ikisini birden niteleyebilir, belirtebilir.” İbaresini kullansaydı, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlardı.

“Sıfatlar, önüne geldikleri adı niteleyen veya çeşitli yönleriyle belirten sözcüklerdir.”⁴⁶

Yazar burada önadlarla ilgili genel bir açıklama yaparken “çeşitli yönleriyle belirten” ifadesini kullanmıştır. Bunun yerine “sayı, soru, işaret ve belgisizlik yönleriyle belirten” ibaresini kullansaydı; ön adın, adı hangi yönleriyle belirttiğini daha anlaşılır hale getirmiş olur ve belirtme önadlarını öğrenciye daha iyi kavratmış olurdu.

“İşaret sıfatı

Bu kurtçuk da **öteki** kurtçuklar **gibi şu** yaprakları yiyor.

Cümledeki **bu, öteki, şu** sözcükleri, **yanındaki** adları **işaret yoluyla belirttiği için işaret sıfatıdır**.

⁴⁴ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s. 174.

⁴⁵ Gümüş, a.g.e., s.175.

⁴⁶ Gümüş, a.g.e., s.175.

Bu, şu, o, öteki, beriki sözcükleri, adla birlikte kullanıldığı zaman **işaret sıfatı** olur:

* **bu** fırın * **şu** ev * **o** duvar * **öteki** sokak * **beriki** masa”⁴⁷

Bu konu anlatılırken “bu, şu, o” sözcüklerinin ön ad olanları ile adıl olanları arasındaki farklar anlatılmamıştır. Yazar burada şöyle bir açıklama yapmalıydı bize: “bu, şu, o” sözcükleri adın yerini alarak işaret ederlerse işaret adılı; adların yerini almadan sadece onların yerini işaret ederlerse de işaret ön adı olur. Hatta şöyle bir alıştırma veya sağlama da yapabilirdi: “ Bu kalem masanın üzerinde duruyordu.” , “Bu, masanın üzerinde duruyordu.” Bu iki örnek cümleye bakacak olursak birinci cümlede “bu” sözcüğü kalemin yerini işaret ederken, ikinci cümledeki “bu” sözcüğü hem kalemin yerini işaret etmiştir hem de kalem sözcüğünün yerini almıştır. İkinci cümledeki “bu” sözcüğünün yerine bir ad (kalem) getirdiğimiz zaman bu sözcüğü ortadan kalkacak ve cümlemizin anlamı bozulmayacaktır. Fakat birinci cümlede bu olayı gerçekleştirdiğimiz zaman cümle anlamını koruyamayıp anlam bozukluğuna yol açmış olacaktır.

“Belgisiz sıfat

* **Bazı** tırtıllar, **birkaç** gün içinde yok oldular.

Cümledeki **bazı, birkaç** sözcükleri, yanındaki adları kesinlik kazandırmadan, belli belirsiz biçimde belirtmektedir.”⁴⁸

Yazar bu açıklamayı yaparken açıklamanın devamına “Adların sayılarını ve hangi adların oldukları (hangi tırtıllar ?) belirsiz bir şekilde belirlemiştir. Günün sayısının kaç olduğunu ve tırtılların hangi tırtıllar olduğunu açıklamadan anlatan ön adlardır.” biçiminde açıklamayı daha netleştirmeliydi.

“SAYI VE SORU SIFATLARI

II. Aşağıdaki cümleleri koyu yazılmış sıfatların özelliklerine dikkat ederek okuyunuz.

Bu yumurtalar, Selçuk'un kutuya koyduğu ilk **yirmi** yumurtanın tıpkısıydı.

Kelebekler, **hangi** kozanın içine girmiş ki?

Cümlelerdeki **yirmi, hangi** sıfatları, yanındaki adları sayı ve soru yoluyla belirttiği için **belirtme sıfatıdır**.

İlk cümledeki **yirmi** sıfatı, yumurtaların sayısını kesin olarak belirttiği için **sayı sıfatıdır**.

⁴⁷ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.180.

⁴⁸ Gümüş, a.g.e., s.181.

İkinci cümledeki **hangi** sıfatı, yanındaki adı soru yoluyla belirtmektedir. Bu nedenle **hangi** sözcüğü, soru sıfatıdır.”⁴⁹

Burada yazar soru ön adlarını anlatırken bu başlıkla ilgili örnekleri çoğaltarak konuyu daha kavratıcı hale getirebilirdi. Ayrıca soru önadlarının diğer soru sözcüklerinden farkını da açıklayabilirdi. Örneğin; “Soru önadlarının cevapları yine bir önaddır: “Nasıl kalem?” sorusunun cevabı “Kırmızı kalem” gibi herhangi bir cevap olabilir. Bu cevabın içerisinde kesinlikle bir ön ad olur, kırmızı gibi. Kırmızı burada niteleme ön adıdır.” Bu açıklamaları yaptıktan sonra, “Soru belirteçlerinin cevabı yine bir belirteçtir.”, “soru adılarını cevabı yine bir adıl veya addır.” şeklinde bunlara da birer örnek verebilirdi.

“**Sayı ön adları:** Üç ev, yarım ekmek, on beş sene, beşer elma, altıncı sınıf örneklerinde olduğu gibi varlıkların sayısını belirtir. **Asıl sayı ön adları** (iki elma), **kesir sayı ön adları** (çeyrek ekmek), **üleştirme sayı ön adları** (üçer sene), **sıra sayı ön adları** (yedinci kat) olarak bölümlenirler.”⁵⁰

Yazar burada sayı önadlarını işlerken sayı önadlarının çeşitleriyle ilgili detaylı bilgi ve örnek verebilirdi. Örneğin; Sıra sayı önadları: Asıl sayı önadlarının sonlarına “-nci” veya “-ncı” eklerinin gelmesiyle **sıra sayı önadları** oluşur. “ikinci ev, üçüncü sıra, altıncı kat vb.”. Fakat yazarın verdiği bilgi ve örneklerle öğrencinin konuyu anlaması zorlaşmakta, öğrenci ezbere yönlendirilmektedir.

“**Yüksek bir kayanın tepesinde...**

Yüksek, nasıl sorusuna yanıt vermekte, "kaya" adını "yükseklik" yönünden nitelemektedir.

a. Varlıkları niteleyen; varlıkların durumlarını, renklerini, biçimlerini kısaca nasıl olduklarını gösteren sıfatlara **niteleme sıfatı** denir.”⁵¹

Yazar burada “nasıl sorusuna yanıt vermekte” ifadesi yerine “önüne geldiği ada nasıl sorusu sorulduğunda, **yüksek** sözcüğü cevap veriyor.” ibaresini kullansaydı konu, daha anlaşılır olurdu.

Ayrıca niteleme önadlarının tanımı yapılırken tanımın içerisine “önüne geldiği ada nasıl sorusu sorulduğunda cevap veren” ibaresi de eklenseydi, tanım daha pekiştirici ve kalıcı olabilirdi.

⁴⁹ Ahmet Gümüş, İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 2001. s.181

⁵⁰ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, s.93.

⁵¹ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.128.

“5. Aşağıdaki cümleleri, koyu yazılmış sözcüklerin özelliklerine dikkat ederek okuyunuz.

Çelimsiz, zayıf; ama **iri** gözleri var; **kara, uzun** kirpikleri...

O kadına **hiçbir** zaman ayakkabı boyatamayacağımı düşünürdüm.

a. **İri, kara, uzun, o, hiçbir** sözcükleri yanlarındaki adları (**gözler, kirpikler, kadın, zaman**) niteledikleri veya belirttikleri için **sıfattır**. Bu sıfatlar, adlarla birlikte kullanılmış ve **iri göz, kara kirpik, uzun kirpik, o kadın, hiçbir zaman** biçiminde sözcük öbekleri oluşturmuştur. Bu tür sözcük öbeklerine **sıfat tamlaması** denir.

b. **İri, kara, uzun**, sözcükleri adlardan (gözler, kirpikler) önce gelerek onları **nitelemektedir**. Bu tür sıfatlara **niteleme sıfatı** denir.”⁵²

Yazar burada niteleme ön adları hakkında açıklama yaparken “İri, kara, uzun, sözcükleri adlardan (gözler, kirpikler) önce gelerek onları nitelemektedir.” açıklamasını yapmış; fakat “gözler, kirpikler” sözcüklerini ön adların ne yönden nitelediğini yazmamıştır. Yazarın “İri, kara, uzun” ön adlarının önüne geldikleri adları “renk, biçim ve boy” yönlerinden nitelediğini de eklemesi lazımdır.

“f. "Ne kazasıydı?" cümlesindeki **ne** sıfatı, adı (kaza) soru yoluyla belirttiği için **soru sıfatıdır**.”⁵³

Buradaki açıklamaya “yani kazanın şeklini sorduğu için” açıklaması da eklenseydi, “ne” sözcüğünün neden soru ön adı olduğu, öğrencinin daha kolay anlayacağı bir seviyede verilmiş olurdu.

“1. Adların özelliklerini bildiren sözcüklere **sıfat** denildiğini biliyorsunuz.”⁵⁴

Yazar ön adın hatırlatmasını yaparken eksik bilgi vermiştir. Bu tanım ön adın açıklaması veya hatırlatılması için yeterli değildir. “Adların özelliklerini bildiren” ibaresinden sonra “ve onları belirten” ibaresi de eklenmelidir.

“1. Esmeye görsün ufacık bir rüzgâr,

a. **Ufacık bir rüzgâr**, sıfat tamlamasıdır. **Ufacık**, bir tamlayandır; sıfattır. **Rüzgâr**, tamlanandır; addır.

b. **ufak + -çık → ufacık**

Ufacık, -cik ekiyle türetilmiş bir **küçültme** sıfatıdır.

⁵² Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.69.

⁵³ Gümüş, a.g.e., s.70.

⁵⁴ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, s.4.

-cik, eklendiği sözcüğün anlamını daraltır, kısar. Onun için "Ufacık", "ufaktan da ufak" anlamını kazanmıştır.

minik + -cik — minicik
küçük + -cük — küçücük
ufak + -çık — ufacık
büyük + -çek — büyücek

"k" ünsüzüyle biten **minik, küçük, ufak, büyük** sıfatları, **-cik, -çek** ekini aldığında sözcüklerin sonundaki k ünsüzü düşer:

-cik, -cek ekleriyle türetilen sıfatlara **küçültme sıfatı** denir.

2. "Kamışık dedi ki"

a. Kamış + -çık → kamışık da **-cik** ekiyle türetilmiş bir addır. **-cik** eki, "kamış" adına "küçük, zavallı, güçsüz" anlamını katmıştır. **Kuzucuk, yavrucuk, serçecik, fidancık...** örneklerinde de küçültme anlamı vardır.

Gelincik örneğinde ise küçültme anlamı yoktur; **-cik**, bu örnekte küçültme anlamı olmayan bir ad türetmiştir.

b. -ce, -ceğiz ekleri de küçültme anlamlı sıfatlar, adlar türetir: **yavrucağız, çocukcağız, adamcağız, kuşcağız, kadıncağız...** Yukarıdaki adlarda "sevgi, acıma" anlamları belirgindir."⁵⁵

Yazar, yukarıdaki yapmış olduğumuz alıntıda ön adlar konusunda açıklamalar yaparken anlatımı öğrencinin seviyesine uygun bir üslupla yapmıştır. Örnekleri de açık anlaşılır ve öğrencinin kolayca kavrayacağı bir şekilde vermiştir.

"Canlı ve cansız varlıklara, kavramlara ad olan sözcükleri öğrenmiştiniz. Öyküde şu sözcükler addır:

adam, gülümseme, ayak, dülger balığı, insanlar, yol...

Bu adların özelliğini bildiren ve addan önce gelen sözcükler vardır. Bu sözcükleri tanıyalım:

hastalıklı adam
 adamın özelliği ad

_____ donuk gülümseme
 gülümsemenin özelliği ad

⁵⁵ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.147.

kocaman ayak
 ayağın özelliği ad

Adlardan önce gelerek onları niteleyen ya da belirten sözcüklere **ön ad (sıfat)** denir. Ön adlar daima bir adla kullanılır ve bir sözcük grubu oluşturur.

Ön adın iki özelliği vardır:

Addan önce gelir. Adlardan önce gelerek onların durumunu, biçimlerini rengini kısaca tüm özelliklerini bildirir. Bu özellikteki ön adlar **niteleme ön adlarıdır**.

Adları sayıca, işaret yoluyla, soru olarak, belli belirsiz belirtir. Bu tür ön adlar **belirtme ön adlarıdır**.

Bir ön adla bir adın oluşturduğu sözcük gruplarına ise **ön ad tamlaması** denir. Aşağıda verilen ön ad tamlamalarını inceleyelim:

kocaman ayak
 ön ad ad

Kocaman sözcüğü, **ayak** sözcüğünü niteliyor.”⁵⁶

Burada yazar ön adlar konusunu anlatırken örnek bir anlatım sergiliyor. Yazarın bu anlatım tarzı öğrencinin konuyu daha iyi kavramsını sağlayacaktır. Örneklerin anlaşılır olması ise bilgilerin, ezberciliğin tersine kalıcı olmasını sağlayacaktır.

“Sıfatlar, cümlede daima "sıfat tamlaması" biçiminde bulunur.”⁵⁷

Bu kitaptan yapmış olduğumuz alıntıda ön ad tamlamaları anlatılırken yapılan bu açıklama, ön adların cümle içerisindeki yerinin daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır. Aynı açıklama, ön ad tamlamaları ile ad tamlamalarının farklarının neler olduğunu da öğrenciye kavratacaktır.

4.2.2. Anlaşılır Bir Dilin veya Örneklerin Kullanılmamasından Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, anlaşılır bir dilin veya örneklerin kullanılmamasına rastlanmaktadır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını veya pekiştirmesini güçleştirmektedir:

⁵⁶ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, s.82.

⁵⁷ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.127.

“d. **Hiçbir zaman** tamlamasındaki **hiçbir** sıfatı, adı (zaman) belli belirsiz biçimde belirttiği için **belgisiz sıfattır.**”⁵⁸

Yazar bu açıklamada “belli belirsiz biçimde belirttiği için” ibaresini kullanmıştır. Buna ek olarak “herhangi bir zaman olduğunu anlatmıştır, yani zaman belirsizdir.”ibaresi kullanılsaydı daha kavratıcı ve yalın bir anlatım yolu izlenmiş olurdu.

4.2.3. Konu Açıklanırken Herhangi Bir Başlık veya Alt Başlığın Kullanılmamasından Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, herhangi bir başlığın ya da alt başlığın kullanılmadığına rastlanmıştır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını güçleştirmektedir:

“5. Aşağıdaki cümleleri, koyu yazılmış sözcüklerin özelliklerine dikkat ederek okuyunuz.

Çelimsiz, zayıf; ama **iri** gözleri var; **kara, uzun** kirpikleri...

O kadına **hiçbir** zaman ayakkabı boyatamayacağımı düşünürdüm.

a. **İri, kara, uzun, o, hiçbir** sözcükleri yanlarındaki adları (**gözler, kirpikler, kadın, zaman**) niteledikleri veya belirttikleri için **sıfattır**. Bu sıfatlar, adlarla birlikte kullanılmış ve **iri göz, kara kirpik, uzun kirpik, o kadın, hiçbir zaman** biçiminde sözcük öbekleri oluşturmuştur. Bu tür sözcük öbeklerine **sıfat tamlaması** denir.

b. **İri, kara, uzun,** sözcükleri adlardan (gözler, kirpikler) önce gelerek onları **nitelemektedir**. Bu tür sıfatlara **niteleme sıfatı** denir.”⁵⁹

Burada işlenen konu, herhangi bir başlık (dilbilgisi veya ön adlar başlığı) altında işlenmemiştir. Bu durum öğrencinin öğretmensiz çalışma ortamında konuyu bulmasında ve anlamasında güçlük çekmesine sebep olabilir.

4.2.4. Örnek ve Açıklamalardaki Cümlelerin Yanlış Bilgi İçermesinden Doğan Yanlışlıklar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, örnek ve açıklamalardaki cümlelerin yanlış bilgi içerdiğine rastlanmıştır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını güçleştirmektedir:

“**Bir karanlık gece** daha atlattık.

⁵⁸ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s. 70.

⁵⁹ Gümüş, a.g.e., s.69.

"Bir karanlık gece" sıfat tamlamasındaki "bir" sıfatı, "herhangi bir" anlamındadır; "karanlık gece" sıfat tamlamasını belli belirsiz belirtmiştir.

Varlıkları belli belirsiz belirten sıfatlara belgisiz **sıfatlar** denir.”⁶⁰

Yazar burada belgisiz ön adların açıklamasını yaparken yanlış örnek vermiştir ve buna bağlı olarak yanlış bilgi vermiştir. Çünkü “**Bir karanlık gece** daha atlattık.” cümlesindeki “bir” sözcüğü önünde bulunduğu adı belgisiz olarak değil, sayı bakımından yani kesin olarak belirtmiştir. Eğer cümle “Bir karanlık gece gelebilirim.” şeklinde olsaydı o zaman herhangi bir anlamına gelir ve belgisiz ön ad olurdu.

“**İki yüz elli** sıfatı, adın sayısını kesin olarak belirttiği için asıl sayı sıfatıdır. Sayının her rakamının ayrı yazıldığına dikkat ediniz.”⁶¹

Yazar sayı ön adları konusunun açıklamalarını yaparken sayıların yazımıyla ilgili çok güzel ve yerinde bir imla uyarısında bulunmuştur. Bu uyarı öğrencilerin sayıların yazımıyla ilgili imla hataları yapmalarını engelleyecektir.

4.2.5. Tanım ve Açıklamalarda Kavramların Türkçe Karşılığı Varken Yabancı Dillerdeki Sözcüklerin Kullanılmasından Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, tanım ve açıklamalarda kavramların Türkçe karşılığı varken yabancı dillerdeki sözcüklerin kullanıldığına rastlanmıştır. Kullanılan kelimeler her ne kadar anlaşılır olsa da bu durum milli dil bilincine aykırıdır:

“**2. Yüksek, nasıl** sorusuna yanıt vermekte, "kaya" adını "yükseklik" yönünden nitelemektedir.

a. Varlıkları niteleyen; varlıkların durumlarını, renklerini, biçimlerini kısaca nasıl olduklarını gösteren sıfatlara **niteleme sıfatı** denir.

b. Kuş, **korkunç ve garip bir karanlıkta** uçuyordu.

Bu cümledeki sıfat tamlamasını gösterelim; sıfatın çeşidini söyleyelim.

3. Aşağıdaki cümlelerde koyu yazılmış sözcüklere dikkat edelim.

Bu karanlıktan her hâlde açacak...

a. "Bu karanlıklar" sıfat tamlamasında, "bu" sıfatı, "karanlıklar" adını işaret yoluyla belirtmektedir.

⁶⁰ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.127.

⁶¹ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.181.

Varlıkları işaret yoluyla belirten sıfatlara **işaret sıfatları** denir. **Bu çocuk, şu öğrenci, o okul** sıfat tamlamalarındaki **bu, şu, o,** işaret sıfatlardır. İşaret sıfatlarının çoğulu yoktur.

b. Çiftinin **iki gözünü** birden ateşledi.

Cümledeki "iki göz" sıfat tamlamasında "iki" sıfatı, "göz" adını sayı yönünden belirtmektedir.

Varlıkların sayısını bildiren belirtme sıfatlarına **sayı sıfatları** denir. Böylece **dört beş saat** uçu. Bu cümledeki sayı sıfatları hangileridir?

c. **Bir karanlık** gece **daha atlattık.**

"Bir karanlık gece" sıfat tamlamasındaki "bir" sıfatı, "herhangi bir" anlamındadır; "karanlık gece" sıfat tamlamasını belli belirsiz belirtmiştir.

Varlıkları belli belirsiz belirten sıfatlara belgisiz **sıfatlar** denir.

Metinden belgisiz sıfatlara örnekler bulalım.

ç. **Hangi insan** bu kuşlara kıyabilir?

"Hangi insan" sıfat tamlamasındaki "hangi" sıfatı, "insan" adını soru yoluyla belirtmektedir.

Varlıkları soru yoluyla belirten belirtme sıfatlarına **soru sıfatları** denir."⁶²

Yazar bu konuyu işlerken sıfat kavramını kullanmıştır. Sıfat sözcüğü Arapça bir sözcüktür. Adlar konusunu işlerken de söylediğimiz gibi bir sözcüğün Türkçe karşılığı varken bu sözcüğün yabancı bir sözcükle karşılanması Milli dil bilincine uygun değildir. Yani sıfat yerine "ön ad" denmeliydi.

"Canlı ve cansız varlıklara, kavramlara ad olan sözcükleri öğrenmiştiniz. Öyküde şu sözcükler addır:

adam, gülümseme, ayak, dülger balığı, insanlar, yol...

Bu adların özelliğini bildiren ve addan önce gelen sözcükler vardır. Bu sözcükleri tanıyalım:

<u>hastalıklı</u>	<u>adam</u>
adamın özelliği	ad

<u>donuk</u>	<u>gülümseme</u>
gülümsemenin	ad
özelliği	

⁶² Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, ss.127-128

kocaman ayak
 ayağın özelliği ad

Adlardan önce gelerek onları niteleyen ya da belirten sözcüklere **ön ad (sıfat)** denir. Ön adlar daima bir adla kullanılır ve bir sözcük grubu oluşturur.

Ön adın iki özelliği vardır:

Addan önce gelir. Adlardan önce gelerek onların durumunu, biçimlerini rengini kısaca tüm özelliklerini bildirir. Bu özellikteki ön adlar **niteleme ön adlarıdır**.

Adları sayıca, işaret yoluyla, soru olarak, belli belirsiz belirtir. Bu tür ön adlar **belirtme ön adlarıdır**.

Bir ön adla bir adın oluşturduğu sözcük gruplarına ise **ön ad tamlaması** denir. Aşağıda verilen ön ad tamlamalarını inceleyelim:

kocaman ayak
 ön ad ad

Kocaman sözcüğü, **ayak** sözcüğünü niteliyor.”⁶³

Yazar ön adlar konusunu anlatırken diğer yazarların aksine “sıfat” sözcüğü yerine Türkçe olan “ön ad” sözcüğünü kullanarak Türkçe’nin millileşmesine de katkıda bulunmuştur.

4.3. EYLEMLER İLE EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR

Eylemler konusu incelenirken, tanım, açıklama ve örneklerdeki görülen eksiklik ve yanlışlıkları, şu başlıklar halinde inceledik:

4.3.1. Açıklamaların ve Örneklerin Yetersizliği veya Eksikliğinden Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında verilen açıklama ve örneklerin yetersizliklerine ya da eksikliklerine rastlanmaktadır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını veya pekiştirmesini güçleştirmektedir:

“2. Türkçe’de üç birleşik zaman vardır:

⁶³ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, s.82.

1.Öykü (hikâye) birleşik zamanı: Basit zamanlı bir eylemle ek eylemin -**di, -di, -du, -dü, -ti, -ti, -tu, -tu** biçiminin oluşturduğu birleşik zamana öykü bileşik zamanı denir.

"Çamaşırında bir şeyler arıyordu."

ara: Eylem köküdür, -e, -a ünlüleriyle biten sözcükler -yor eki aldıklarında sözcüğün sonundaki ünlüler darlaşarak -e, -i'ye; -a, -ı'ya dönüşür.

ara - yor

arı - yor

Bu örnekte:

ara- eylem kökü

- yor- şimdiki zaman eki

- du: öykü birleşik zaman eki.

2. Rivayet birleşik zamanı: Ek eylemin duyulan geçmiş zamanı (-mış, -miş, -muş, -müş) basit zamanlı eylemlere gelerek yapılır.

"Karpuz sergisi açacaktık."

aç- eylem kökü

- acak- gelecek zaman eki.

- mış- rivayet birleşik zaman eki.

- ız- 1. çoğul kişi eki.

3. Koşul (şart) birleşik zamanı: Ek eylemin dilek-koşulu olan -se, -sa ekiyle yapılır. "O çalışmaya başladıysa... Orhan gelecekse... Oraya gitmişseniz.

baş- ad kökü.

- la- addan eylem yapma eki

- sa- koşul eki

Birleşik zamanlı eylemler biçim bakımından ikinci eklerine göre adlanır.

- y- kaynaştırma ünsüzü

- di- görülen geçmiş zaman eki"⁶⁴

Yazar burada bileşik zamanları anlatırken çeşitli eksiklikler gözümüze çarpıyor. Öykü (hikâye) bileşik zaman anlatılırken örnek eylem çekimi çok güzel verilmiş, verilen çekimli eylem, öğelerine de ayrılmıştır. Bunlar öğrenci açısından anlaşılması kolay bir anlatım şeklidir. Fakat çekimli eylemlerin sonuna bu eylemlerin hangi bileşik zamanda oldukları, başlığın dışında tekrar yazılmış olsaydı, öğrenci

⁶⁴ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, s.69.

konuyu daha iyi kavramış ve pekiştirmiş olurdu. Örneğin: “arıyordu-**şimdiki zamanın hikâyesi (öyküsü)**”, “açacakmışız-**gelecek zamanın rivayeti**”, “başladıysa-**görülen geçmiş zamanın şartı**”, “gelecekse-**gelecek zamanın şartı**”, “gitmişseniz-**öğrenilen geçmiş zamanın şartı**” gibi. İşte bu açıklamaların tümü örneklerin hemen yanına yazılmış olsaydı konu daha anlaşılır ve pekiştirici olurdu.

4.3.2. Anlaşılır Bir Dilin veya Örneklerin Kullanılmamasından Doğan Yanlılıklar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, anlaşılır bir dilin veya örneklerin kullanılmamasına rastlanmaktadır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını veya pekiştirmesini güçleştirmektedir:

“Bu eylemleri, sonlarına ulanan -mış (-miş) ve -dı (-di) eklerini atarak yazalım ve okuyalım: oyna (mak), kazan(mak).”⁶⁵

Yazar burada açıklama yaparken “ulanan” sözcüğünü kullanmıştır. Bu sözcüğü öğrenci anlamayabilir. Bunun yerine “eklenen” sözcüğünü kullanılması anlatımın daha anlaşılır olmasını sağlayabilir.

“1. Aşağıdaki cümleleri, eylemlere dikkat ederek okuyunuz.

Sporun doğuşunda ve gelişmesinde, insanın doğayla savaşı rol oynamış.

Başarıya ulaştıkça çevrenin ilgisini ve güvenini kazandı.

Cümlelerde geçen **oynamış**, **kazandı** sözcükleri; iş, oluş bildirdiği için eylemdir. Ancak bu eylemler, iş, oluş bildirirken **zaman** ve **kişi** de bildirmektedir. Başka biçimde söylersek; eylemler, işi, oluşu zamana ve kişiye bağlayarak (dayandırarak) bildirmektedir.”⁶⁶

Yazar burada zaman ve kişi kavramını anlatmak için iki uzun cümleyi örnek olarak vermiştir. Bu örnekler öğrencinin konuyu algılamasında güçlük çekmesine sebep olabilir. Bunun yerine “oynamış” ve “kazandı” sözcüklerini daha kısa ve yalın cümlelerin içerisinde kullanabilirdi: “ Onur top **oynamış.**” , “Yarışmayı Onur **kazandı.**”

“ Her eylemin bir yapıcısı vardır:

Nurdan, koşarak mutfaktan çıktı.

Köpek yavrusu, acı acı havladı.

⁶⁵ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.217.

⁶⁶ Gümüş, a.g.e., s.217.

Güneş, uzaklara gitmişti.

Cümlelerdeki **çıktı, havladı, gitmişti** sözcükleri eylemdir, **Nurdan, köpek yavrusu, güneş** de eylemin kişisidir.

Yukarıda görüldüğü gibi insan, hayvan, bitki, kavram vb. eylemin kişisi olabilir.

Varlıkların yaptıkları işi, oluşu, hareketi bildiren sözcüklere **eylem** denir. Cümlelerde işin, oluşun veya hareketin belirttiği eylemi yapana **eylemin kişisi** denir.”⁶⁷

Yazar burada eylemlerle ilgili bilgi verirken örnekleri, açıklamaları ve tanımlamaları öğrencinin seviyesine uygun yalın ve pekiştirici bir anlatım yolu seçmiştir.

Yazar bu konuyu açıklarken diğer bazı yazarların aksine “fiil” sözcüğü yerine Türkçe kökenli bir sözcük olan “eylem” sözcüğünü kullanmıştır. Bu da ulusal dil bilincinin gelişmesi açısından örnek olabilecek bir tutumdur.

“Eylemleri genel olarak tanıyorsunuz.

"Bu general, o zamanki durumla ters düşen bir yenilmezlikle duruyordu." cümlesinde duruyordu sözcüğü eylemin olduğunu bildiriyor.

Bir işin, bir oluşun, bir hareketin yapıldığını veya yapılacağını bildiren eylemlere olumlu eylemler denir.

"Galatasaray Lisesindeki dersime gidiyordum."

"Konak Oteli'nin köşesinde, yaya kaldırımının ucunda, bir subay gördüm."

"Kimdi? Bilmiyordum."

Yukarıdaki cümlede geçen "bilmiyordum" eylemi, "bilme" eyleminin olmadığını bildiriyor.

Bir işin, oluşun, hareketin yapılmadığını veya yapılmayacağını bildiren eylemlere olumsuz eylemler denir.

Olumsuz eylem, olumlu bir eylemin kök ve gövdesine -ma, -me olumsuzluk eki getirilerek yapılır. Bu ek şimdiki zamanda -mı, -mi, -mu, -mü, geniş zamanda -maz, -mez biçimlerini alır.

Dün geldi, (olumlu eylem)

Dün gelmedi, (olumsuz eylem)

⁶⁷ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.11.

Aşağıdaki yüklemeleri de sözcük çeşidine, aldığı zaman ve kişi ekine göre defterinizde inceleyiniz.

bakıyor

ilerledi

gittim”⁶⁸

Yazar kitabın genelinde eylemlerle ilgili bilgi verirken diğer yazarlara oranla daha anlaşılır bir anlatım yolu seçmiştir. Aynı zamanda örnekler de basit ve öğrencinin seviyesine uygundur. Diğer yazarların da bu anlatım yolunu izlemeleri gerekir.

4.3.3. Konu Açıklanırken Başlık ve Alt Başlıkların Gereken Sırayla Açıklanmamasından Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, başlık ve alt başlıkların gereken sırayla verilmemesine rastlanmıştır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını güçleştirmektedir:

“2. Türkçe’de birleşik eylemler üçe ayrılır:

- Kurallı birleşik eylemler

-Anlamca kaynaşmış birleşik eylemler

- Deyim durumundaki birleşik eylemler olarak üçe ayrılır.

.....

Birleşik eylemler üç grupta incelenir:

a. Kurallı birleşik eylemler

b. Yardımcı eylemlerle yapılan birleşik eylemler

c. Deyim hâlindeki birleşik eylemler.”⁶⁹

Yazar birleşik eylemleri anlatırken kitabın sekseninci sayfasında, yani aynı sayfada, yapmış olduğumuz alıntıda da görüldüğü gibi aynı başlıkları iki defa tekrar etmiştir. Ve bu başlıkların açıklamasını seksen birinci sayfada yapmıştır.

Aynı sayfa içerisinde bu başlıkların amaçsızca yinelenmesi öğrenci açısından karmaşıklığa yol açabilir. Bu başlıklardan sadece biri yazıldıktan sonra bu başlıkların açıklamaları da hemen aynı sayfada verilmeye başlanmalıydı. Bu, konunun anlatımında disiplini sağlayacağından öğrencinin konuyu daha kolay kavramasını sağlayacaktır.

⁶⁸ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, s.130.

⁶⁹ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, s.80.

"1. "Bir çoban çocuğu benim evimde öldürülmüş." "Köylülere ettikleri ezadan şikâyete geliyorum."

Cümlelerin hangisinde özne, eylemi gerçekleştirmiştir?

Cümlelerin hangisinde eylem, nesne alıyor?

Birinci cümlede "öldürülmüş" denirken öldürme eylemini kimin yaptığı belirtilmiyor. İkinci cümlede ise "gelme" eylemini yapan "ben" öznesidir. Yani özne bellidir. Yine birinci cümlede "öldürülmüş" eylemi "bir çoban çocuğu" nesnesini almaktadır. İkinci cümledeki gelmek eylemi ise nesne almıyor.

İşte burada olduğu gibi eylemlerin özne ve nesnelere göre girdikleri biçimlere **eylemde çatı** diyoruz.

2. Öznesine göre eylem çatıları dörde ayrılır: Öznesi yapıcı ve belli olan eylemlere **etken** çatılı eylemler; özneleri, yapıcı ve belli olmayan eylemlere **edilgen** çatılı eylemler denir. Edilgen çatılı eylemler, etken çatılı eylemlerin kök ya da gövdelerine **-il, -(i)n** eklerinden biri getirilerek yapılır.

Yukarıdaki cümlelerin hangisinde etken çatılı eylem, hangisinde edilgen çatılı eylem vardır?

3. "Derme çatma bir çadırda oturmuşlar."

"Derme çatma bir çadırda oturulmuş."

"Dövüşmekten başka bir şey bilmez misiniz?"

"Dövüşmekten başka bir şey bilinmez mi?"

Yukarıdaki eylemlerden hangisi edilgen çatılıdır? Eylemin edilgen çatılı olmasını hangi ek sağlamıştır?

4. "Köylüler acı ile dövündü."

"Subay kendi kendine söyleniyordu."

Cümlelerde "dövünme" ve "söylenme" eylemini yapan ve bu eylemden etkilenen kimdir?

Öznesinin yaptığı işten yine öznesinin etkilendiği eylemlere **dönüşlü eylem** denir. Dönüşlü eylemlerde özne aynı zamanda eylemin yaptığı işten etkilenen varlık durumundadır. Dönüşlü eylemler, eylem kök ya da gövdelerine **-il, (i)n** ekleri getirilerek oluşturulur. Edilgen eylemlerde eylemin başkası tarafından, dönüşlü eylemlerde ise eylemin kendi kendine yapıldığı anlamı vardır.

Araba yıkandı. Edilgen (Araba başkası tarafından yıkanmıştır.)

Annem yıkandı. Dönüşlü (Yıkanma eyleminden yine annenin kendisi etkilenmiştir.)

Deniz **süslendi**. Kadın **dövünüyor**. Ezgi **yıkamıyor**. Yukarıdaki cümlelerde koyu yazılan eylemleri inceleyelim:

a. Etkendir; çünkü özneler yapıcıdır ve gerçek öznedir.

b. Edilgendir; çünkü özneler eylemlerden etkileniyor.

Hem etken hem de edilgen gibi görünen bu eylemlerde öznelerin etkileri kendilerine dönüyor. Bu eylemlere **dönüşlü** denmesi bundandır.

Dönüşlü eylemlere örnekler veriniz.

5. "Türkler kaç yıldır dövüşüyor?" "Askerler cephede karşılaştı."

Cümlelerde anlatılan eylemler bir kişi tarafından mı gerçekleştiriliyor?

Eylem ve oluşun birden fazla özne tarafından karşılıklı ya da beraber yapıldığını bildiren eylemlere **işteş eylem** denir. İşteş çatılı eylemler, eylem kök ya da gövdelerine **-(i)ş** eki getirilerek yapılır.

Bazı askerler gülüştüler.

Kâğıtlar uçuştular.

Durakta bekle - ş - tik.

Kuşlar uç - uş - tu. Örneklerdeki işteşlik eylemlerini inceleyelim.

Eklendikleri eylem tabanlarının sonu:

a. Ünlü ile bitiyorsa sadece -ş gelir: bekle - ş - tik.

b. Ünsüzle bitiyorsa gelen ek -(i)ş ekidir: uç - uş - tu.

-(i)ş yapıları eylem gövdelerinde **beraberlik, karışıklı yapış, nitelikte eşitlik** anlamı vardır. "Kuşlar **ötüşüyor**." Kuzular **meleşiyor**." cümlelerinde eylemler iki ya da birçok özne tarafından birlikte yapılır.

"Dostlar **kucaklaşıyor**." "Düşmanlar **dövüşür**." cümlelerinde eylemler iki ya da ikiden çok özne tarafından karşılıklı yapılır.

"Çamaşırlar yıkanınca **beyazlaştı**." "Bebek güzelleşiyor." cümlelerinde eylemler "-le+ş" ekiyle türemiştir. "Beyazlaştı, beyaza eşit duruma geldi.", "Güzelleşti, nitelikte güzele eşit oldu." anlamındadır. Bu nitelikte eşitlik de bir tür işteşliktir.⁷⁰

Burada eylemde çatı konusu anlatılmaya çalışılmıştır. Fakat konu belli bir düzen içerisinde verilmemiştir. Konu belli bir düzen içerisinde maddelere ayrılmamıştır. Konunun girişinde anlatılan açıklamaya yazar madde numarası vermeyebilirdi. Bazı açıklamalar yapıldıktan sonra eylem çatıları "öznesine ve

⁷⁰ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, ss.93-94.

nesnesine göre ikiye ayrılır:” denilip, daha sonra da bunların alt başlıklar halinde maddelere ayrılıp açıklanması gerekirdi. Bu, öğrencinin konuyu çelişkiye düşmeden, kolay, anlaşılır ve bir bütün halinde öğrenmesini sağlardı.

4.3.4. Örnek ve Açıklamalardaki Cümlelerin Yanlış Bilgi İçermesinden Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, örnek ve açıklamalardaki cümlelerin yanlış bilgi içerdiğine rastlanmıştır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını güçleştirmektedir:

“1. Arka üstü yatar. Arka üstü yatarı.

Çalışmak istiyor. Çalışmak istiyordu.

Cümlelerdeki eylemlerin hangisinde tek kip eki vardır? Bu, hangi kip ekidir?

Cümlelerdeki eylemlerin hangisinde iki kip eki vardır?

Cümlelerdeki eylemlerin arasında zaman bakımından nasıl bir anlam değişikliği vardır?”⁷¹

Yazar burada kipleri işlerken “kip” konusunu kavratmak amacıyla öğrenciye bazı sorular yöneltmiştir. Birinci soruda “...eylemlerin **hangisinde** tek kip eki vardır?” sorusunda hata vardır. Çünkü örnek olarak verilen cümlelere baktığımız zaman dört cümleden ikisinde “tek” kip eki, diğer ikisinde ise “iki” kip eki görmekteyiz. Bundan ötürü yazarın sorunun içerisindeki “hangisinde” ibaresini “**hangilerinde**” diye değiştirmesi gereklidir. Çünkü; öğrenci “hangisinde” sorusuyla verilen örnekler arasında sadece bir cevap bulmaya çalışacaktır ya da öğrenci iki cevap bulduğunda çelişkiye düşecektir.

“**Sayılmıyor** eylemi, işin yapılmamakta olduğunu belirttiği için **olumsuz eylemdir**. Sayılmıyor eyleminde **-me** eki, **-yor** ekinin önünde **-mı** biçimine dönüşmüştür. Bu ek(-mı), **-(yor)** ekinin önünde **-mu**, **-mü** ve **-mi** biçimine de dönüşebilir: okumuyor, üşümüyor, vermiyor.

Olumsuz eylemle oluşturulan cümle de **olumsuz cümledir**.”⁷²

Yazar olumsuz eylemler konusunu anlatırken örnek ve açıklamaları anlaşılır bir dille vermiştir. Fakat “Olumsuz eylemle oluşturulan cümle de **olumsuz cümledir**.”cümlesini kullanarak bir genelleme hatası yapmıştır. Çünkü bu tanım bütün cümleler için geçerli değildir. “Öğretmenler sizi sev**mi**yor **değil**.” cümlesinde

⁷¹ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, s.69.

⁷² Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.87.

“sevmiyor” eylemi olumsuz bir eylem olduğu halde, cümlenin genel anlamı olumlu bir anlam yansıtmaktadır. Yani bu cümlede anlatmak istenilen “Öğretmenler sizi seviyor.”dur.

4.4. BELİRTEÇLER İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR

Kitapların genelinde belirteçlere pek yer verilmemiştir sadece:

6. sınıf, ALTIN KİTAPLAR, sayfa 200’de,

6. sınıf, ELİT YAYINCILIK, sayfa 109, 110 ve 113’te

7.sınıf, ALTIN KİTAPLAR, sayfa 148 ve 157’de

8. sınıf, ALTIN KİTAPLAR, sayfa 117’de

8. sınıf ELİT YAYINCILIK, sayfa 52’de belirteçler konusu işlenmiştir.

Bu sayfalarda da çok az değinilen belirteçler ile ilgili herhangi bir hataya ya da eksikliğe rastlanmamıştır.

Konu, belirteçler ile ön adlar kıyaslanmadan, aralarındaki farklar anlatılmadan, sadece dar kalıplar içinde verilmiştir.

4.5. ADILLAR İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR

Adıllar konusu incelenirken, tanım, açıklama ve örneklerdeki görülen eksiklik ve yanlışlıkları, şu başlıklar halinde inceledik:

4.5.1. Açıklamaların ve Örneklerin Yetersizliği veya Eksikliğinden Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında verilen açıklama ve örneklerin yetersizliklerine ya da eksikliklerine rastlanmaktadır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını veya pekiştirmesini güçleştirmektedir:

“Bu, fidanları dikmek istiyor, (bu: adıl)

Bu fidanları dikmek istiyor, (bu: sıfat)

Adıllar yanına ad almaz, alırsa sıfat olur. Bu nedenle adıldan sonra virgül konularak anlam karışıklığı önlenir.”⁷³

Burada yazar işaret adlarıyla işaret ön adlarının farkını belirtmek için örnekler verip açıklamada bulunmuş; fakat bu açıklama, yetersiz olduğu için öğrencinin konuyu kavramasından çok karıştırmasına sebep olacaktır. Bunun yerine:

⁷³ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.187.

“Cümle içinde “bu, şu, o” sözcüklerinin yerine cümlenin anlamına uygun bir ad getirebiliyorsak “bu, şu, o” sözcükleri adıldır; getiremiyorsak ön addır.” açıklamasını yapıp, “O adam bize geldi. O bize geldi.” cümlelerinde “o” sözcüğü yerine “Ali” adını getirelim. “Ali adam bize geldi.” cümlesi düşük olduğundan, “Ali bize geldi.” cümlesi ise doğru bir cümle olduğundan birinci cümledeki “o” ön addır, ikinci cümledeki “o” adıldır.” şeklinde örnek ve açıklamayla konu daha basit kavratılabilirdi.

“ Eylemde kişi; insan olabildiği gibi hayvan, bitki hatta kavram da olabilir:

Araba, taşlık yoldan geçemedi.

Kedi, ciğeri kaptı.

Diken ayağıma battı.

Okumak, güzel bir alışkanlıktır.”⁷⁴

Aynı yazar yukarıdaki adıl konusunun devamında bu konuya geçerek eylemde kişi kavramını anlatmaya çalışmıştır. Öğrenci daha adıl konusunu kavramamıştır. Öğrencinin, adıllar ile eylemde kişi kavramı arasında bağlantı kurmaya çalışması, konuya olan dikkatini dağıtacak ve adıl konusunu anlamamasına neden olacaktır.

“Soru adılı olan kimi sözcükler (kaçı, hangisi vb.) adla birlikte kullanıldığında soru sıfatı olur:

* Kaçını aldınız? (soru adılı) * Kaç kitap aldınız? (soru sıfatı)

* Hangisini beğendiniz? (soru adılı) * Hangi kitabı beğendiniz? (soru sıfatı)”⁷⁵

Yazar burada soru adılları ile soru ön adlarının farkını anlatmaya çalışmıştır. Buradaki açıklama yetersiz kaldığından öğrenci, konuyu anlamaktan çok karıştıracaktır. Buna ek olarak “ Soru ön adlarının bazıları çekim eki aldığında soru adılı olurlar.”ifadesi kullanılıp yukarıdaki örnekler daha sonra verilebilirdi. Bu şekildeki açıklama öğrencinin daha iyi kavramasını sağlayabilirdi.

“ Adıllar, adların yerine kullanılan ve adlar gibi iş gören sözcüklerdir.

Adılların özellikleri:

Örnek 1

* ötekiler

* şunlar

* bazıları

Adıllar çoğul olabilir.

⁷⁴ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.187.

⁷⁵ Gümüş, a.g.e., s.195.

Örnek 2

* beni * sende * ondan * bize

Adıllar, yukarıdaki gibi ad durum ekini alabilir.

Örnek 3

* senin çantan * onun kalem * bunların işleri

Adıllar, örneklerdeki gibi ad tamlaması oluşturur.”⁷⁶

Burada yazar adılların özelliklerini örneklerle açıklamış; ama adılların cümle içinde öge görevinde de kullanıldıklarından bahsetmemiştir. Adılların bu görevinden de bahsedilseydi öğrenci konuyu bir bütünlük içinde algılayıp kavrayabilirdi.

“1. "Bütün varlığımızla şimdi biz ayaktayız." cümlesinde "biz" adın yerini tutmaktadır. Adların yerini tutan sözcüklere adıl (zamir) denildiğini biliyorsunuz. Adıllar; kişi adılı, soru adılı, belgisiz adıl, işaret adılı olarak dörde ayrılır.

"Biz eve gidiyoruz; sen de gelir misin?"

"Bunları tutuver, dedi. Ben onları yakalayacağım." cümlelerinde adların yerini tutan sözcükleri gösteriniz. Diğer adıl türlerine örnekler veriniz.

2. Adıllar cümlede özne, nesne, dolaylı tümleç ve yüklem görevinde bulunur. Örnekler:

Bütün varlığımızla şimdi **biz** ayaktayız.

belirteç tümleci belirteç tümleci **özne(kişi adılı)** yüklem

Yaşatmaz bu havadan başka bir hava **bizi.**

yüklem özne **belirtili nesne (kişi adılı)**

Nereden geliyorsun bu saatte?

dolaylı tümleç (soru adılı) yüklem belirteç tümleci”⁷⁷

Burada yazar adılların cümle içinde öge olarak üstlendikleri görevleri çok yalın yani öğrencinin hemen algılayacağı bir şekilde anlatmıştır.

“1. **Ben, gerektiği zaman en büyük hediyem olmak üzere...**

a. **Ben, birinci tekil kişi** yerine kullanılmış bir zamirdir; sözcüktür.

b. **En büyük hediyem** tamlamasında, tamlamanın sonundaki **-m** de ek biçiminde bir zamirdir.”⁷⁸

⁷⁶ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.187.

⁷⁷ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, ss.39-40.

⁷⁸ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.141.

Burada “ben ve –m” adının adın yerini tuttuğu anlatılmıştır; fakat hangi adın yerine kullanıldıkları söylenmemiştir. “ben” adının herhangi bir kişi adının yerine “Ayşe, Ali” gibi, “-m” adının ise “benim” sözcüğünün yerine kullanıldığı açıklanabilirdi. Bu açıklama öğrencinin adları anlamasını kolaylaştıracaktır.

“b. İşaret sıfatlarının çoğulu yoktur. İşaret sıfatları, belirttiği adla birlikte sıfat tamlaması kurar: **Bu** kitap, **şu** masa, **o** çocuk...

İşaret sıfatlarından farklı olarak işaret zamirlerinin çoğulu da vardır; ayrıca adın yerini tutar: **Bu kitap** yerine bu, **şu masa** yerine şu, **o çocuk** yerine o denir.”⁷⁹

Yazar “İşaret sıfatlarından farklı olarak işaret zamirlerinin çoğulu da vardır;” ifadesinden sonra bu ifadeye “bunlar, şunlar, onlar” diye örnekler ile devam etseydi öğrenci konuyu daha iyi anlayabilirdi.

“a. İyelik ekleri:

benim evim, senin evin, onun evi,

bizim evimiz, sizin eviniz, onların evleri

Bunlar, birer belirtili ad tamlamasıdır; bu zamirlerle yapılan tamlamalardaki -im, -in, -i, -imiz, -iniz, -leri, ek (takı) durumundaki zamirlerdendir. Bunlar belirtili tamlama kurar, varlığın kime ait olduğunu belirtir.

b. İlgili eki: -ki

-ki ilgili zamiri ad tamlamalarında tamlanan adın yerini tutarak tamlayan ada eklenir:

Benim kitabım yerine benimki denirse -ki, "kitabın" yerini tutar. Senin çantan yerine seninki, onun kalemi yerine onunki...

-ki zamirinin cümlede kullanımına örnekler verelim.”⁸⁰

Yazar burada iyelik ve ilgili adlı ile ilgili bilgi verirken “ İyelik adlarının ad tamlamalarında tamlayanların; ilgili adları ise ad tamlamalarında tamlananların yerine geçer.” Şeklinde bir açıklama yapsaydı ve bunu örneklerle açıklasaydı konu öğrenci tarafından daha kolay algılanabilirdi.

“DİL BİLGİSİ VE YAZIM

İLGİ ADILI

I. Aşağıdaki cümleleri, -ki'lerin nasıl yazıldığına ve hangi adların yerine kullanıldığına dikkat ederek okuyunuz.

*Beriki kıs kıs gülüyordu.

⁷⁹ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.141.

⁸⁰ Sarıca ve Gündüz, a.g.e, s.142.

...

İYELİK ADILLARI

II. Aşağıdaki cümleleri, koyu yazılmış eklerin, adlara kattığı anlama dikkat ederek okuyunuz.

Yüzüne bakmadı onun.

Çarçabuk teslim ediyoruz kasalarını.”⁸¹

Yazar adılar ile ilgili kısa bir açıklamada bulunmadan hemen ilgi ve iyelik adılarını anlatmaya başlamıştır. Bu da konuyu bir bütünlük içinde göremeyen öğrencinin konuyu daha zor algılamasına neden olacaktır. Öğrenci altıncı sınıf ve yedinci sınıfta anlatılan adılar konusuyla bağlantı kurmakta zorluk çekebilecektir.

4.5.2. Örnek ve Açıklamalardaki Cümlelerin Yanlış Bilgi İçermesinden Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, örnek ve açıklamalardaki cümlelerin yanlış bilgi içerdiğine rastlanmıştır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını güçleştirmektedir:

“BELGİSİZ ADIL

II. Aşağıdaki cümleyi okuyunuz. Koyu yazılmış sözcüğün hangi adın yerine kullanıldığını belirtiniz.

* BİRİNCİ ADAM — Biz **hepimiz** çiçekseveriz.

Cümledeki hepimiz sözcüğü, **adamların adları** yerine kullanıldığı için adıldır. Ancak kaç adamın yerine kullanıldığı, sözcüğün kaç adın yerini tuttuğu **belirsizdir**. Bu nedenle **hepimiz** sözcüğü **belgisiz adıldır**.”⁸²

Yazar belgisiz adılar konusunu kavratmaya çalışırken “kaç adamın yerine kullanıldığı, sözcüğün kaç adın yerini tuttuğu **belirsizdir**.” ibaresi yerine “Hangi adların yerini tuttuğu belirsizdir.”ifadesini kullanmalıydı. Çünkü buradaki belgisiz adılar, adların sayılarının belgisizliğinden çok adların kendilerinin belirsizliklerini ifade ediyor.

“c. Soru zamirleri, soru sıfatlarının **-i eki** almış biçimidir:

Hangi kitabı aldınız? Bu cümlede "hangi kitap" sıfat tamlamasıdır, "hangi" de soru sıfatıdır.

Hangisini aldınız? Bu cümlede ise "hangisini" soru zamiridir.

⁸¹ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.230.

⁸² Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.194.

Ne sorusuna yer anlamlı **-re** eki eklenerek yer anlamlı soru zamirleri türetilir: Nereye, nerede, nereden?...⁸³

Yazar bu açıklamasında “Soru zamirleri, soru sıfatlarının **-i** eki almış biçimidir:” şeklinde bir genellemeye gitmiştir. Sanki bütün soru adıları bu şekilde oluşmuş gibi. Fakat bu genelleme yanlıştır ki kendisi de bu yanlış açıklamasının hemen devamında farklı yollarla oluşan adılara örnekler vermiştir.

“a. İyelik ekleri:

benim evim, senin evin, onun evi,

bizim evimiz, sizin eviniz, onların evleri

Bunlar, birer belirtili ad tamlamasıdır; bu zamirlerle yapılan tamlamalardaki **-im, -in, -i, imiz, -iniz, -leri,** ek (takı) durumundaki zamirlerdendir. Bunlar belirtili tamlama kurar, varlığın kime ait olduğunu belirtir.”⁸⁴

Yazarın iyelik adıları ile ilgili yaptığı açıklama yanlıştır. İyelik eklerinin, iyelik adılı olabilmesi için iyelik eki almış sözcüğün tek başına kullanılması gerekir. “benim kalemim” tamlamasındaki “-m” iyelik ekidir; “kalemim” sözcüğündeki “-m” ise iyelik adıdır. Çünkü “-m” eki “benim” tamlayanının yerine kullanılmıştır.

4.5.3. Tanım ve Açıklamalarda Kavramların Türkçe Karşılığı Varken Yabancı Dillerdeki Sözcüklerin Kullanılmasından Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında, tanım ve açıklamalarda kavramların Türkçe karşılığı varken yabancı dillerdeki sözcüklerin kullanıldığına rastlanmıştır. Kullanılan kelimeler her ne kadar anlaşılır olsa da bu durum milli dil bilincine aykırıdır:

“1. Ben, gerektiği zaman en büyük hediyem olmak üzere...

a. Ben, birinci tekil kişi yerine kullanılmış bir zamirdir; sözcüktür.

b. En büyük hediyem tamlamasında, tamlamanın sonundaki **-m** de ek biçiminde bir zamirdir.”⁸⁵

Yazar adılar konusunu açıklamaya çalışırken Türkçe olan “adıl” sözcüğü yerine Arapça olan “zahir” sözcüğünü kullanmıştır. “zahir” kelimesi her ne kadar anlaşılır olsa da Türkçe kökenli bir sözcük olan “adıl”ın kullanılması daha uygun olurdu.

⁸³ Sarıca ve Gündüz. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Fil Yayınevi, İstanbul, s.141.

⁸⁴ Sarıca ve Gündüz, a.g.e., s.142.

⁸⁵ Sarıca ve Gündüz, a.g.e., s.141.

4.6. İLGEÇLER İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR

İlgeçler konusu incelenirken, tanım, açıklama ve örneklerdeki görülen eksiklik ve yanlışlıkları, şu başlıklar halinde inceledik:

4.6.1. Açıklamaların ve Örneklerin Yetersizliği veya Eksikliğinden Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında verilen açıklama ve örneklerin yetersizliklerine ya da eksikliklerine rastlanmaktadır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını veya pekiştirmesini güçleştirmektedir:

“Örnek 3

Temel **ile** eşi, uçak**la** Trabzon’a gitmişler.

bağlaç **ilgeç**

İle sözcüğü, eş görevli iki sözcüğü veya sözcük öbeğini bağlıyorsa bağlaç, araç belirtiyorsa ilgeç olur.”⁸⁶

Yazar bu açıklamasında “ile” ilgeci ile “ile” bağlacı arasındaki farkları açıklamaya çalışırken pek yeterli olamamıştır. Buna ek olarak: “ile”nin kullanıldığı cümlelerde “ile” sözcüğü yerine “ve” bağlacı geliyorsa “ile” bağlaçtır; gelmiyorsa “ile” sözcüğü ilgeçtir, ifadesi kullanılabilirdi. Eklenen bu ibare, konunun öğrenci tarafından daha kavranması sağlanabilirdi.

“ İLGEÇ (EDAT)

I. Aşağıdaki cümleleri, koyu yazılmış sözcük ve eke dikkat ederek okuyunuz.

Eskisi **gibi** delice kaçmasını istiyorum.

Ceylânın gözleri, bir çabay**la** (çaba ile) pakete kaydı.

Cümlelerdeki **gibi**, **ile (-la)** sözcükleri, tek başına bir anlam taşımamaktadır. Ancak bu sözcükler, cümlelerde kendilerinden önceki sözcüklerle; **eskisi gibi**, **çabayla** biçiminde birlikte kullanılarak anlam kazanmakta ve kendinden sonraki sözcüklerle anlam ilgileri kurmaktadır.

Örneğin; ilk cümledeki **gibi** sözcüğü; yazarın isteği ile ceylânın özelliği arasında **benzerlik ilgisi** kurmaktadır.

⁸⁶ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.238.

İkinci cümledeki **ile** sözcüğü, gözlerin **ne ile** (çabayla) kaydığını belirterek gözlerin, kayma (bakma) eylemini hangi **araçla** yaptığını belirtmektedir. İle sözcüğü, sözcükler arasında **araç ilgisi** kurmaktadır.

İle sözcüğü, kendinden önceki sözcüğe **-le** biçiminde eklenmiştir. Sözcüğün başındaki **-i** ünlüsü düşmüş, yerini **y** ünsüzü (kaynaştırma harfi) almıştır.

Belirtilen özelliklerinden ötürü **gibi, ile** sözcükleri **ilgeçtir**. Bu sözcükler kullanılmadığı zaman cümlede anlam bozulmakta, cümlenin anlaşılması güçleşmektedir.

...

İlgeçler; tek başına anlam taşımayan, ancak cümlelerde kendinden önceki sözcükle diğer sözcükler arasında çeşitli yönlerden anlam ilgileri kuran sözcüklerdir.”⁸⁷

Yazar burada ilgeçler hakkında öğrencinin anlayabileceği seviyede bir bilgi sunmuştur. Bu sayede öğrenci ilgeçlerin cümle içindeki görevini tam olarak algılayabilmektedir. Yazar bu açıklamaların sonunda ilgecin tanımını da yapmış olduğundan konuyu somutlaştırıp öğrencinin konuyu daha da iyi anlamasını sağlamıştır.

“Dil, toplum yaşamında doğup geliştiği **için** o ulusun kültürünü yansıtır.

Dil, ulusal kültürü koruyup geliştirdiği **gibi** toplumsal birliğin oluşmasına da uygun ortam hazırlar.

Ulusal kültür ancak ulusal dille (dil ile) korunup geliştirilebilir.

...

Gibi sözcüğü; dilin, toplumsal birliğin oluşumuna uygun ortam hazırlaması işlevi ile ulusal kültürü koruyup geliştirme işlevi arasında bir benzerlik ilgisi kurmaktadır.

İle sözcüğü de ulusal kültürün hangi araçla korunup geliştirileceğini bildirmektedir.

İle sözcüğünün, kendisinden önceki sözcüğe **-le** (dille) biçiminde birleştiğine dikkat ediniz.

Belirtilen özelliklerden ötürü için, gibi, ile sözcükleri ilgeç(edat)tir. Bu sözcükler kullanılmadığı zaman cümlelerde anlam bozulmakta, cümlelerin anlaşılması güçleşmektedir.

⁸⁷ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.238.

Cümleleri, ilgeçleri kapatarak okuyunuz ve cümlelerin anlamca nasıl etkilendiğini söyleyiniz.”⁸⁸

Yazar vermiş olduğu örneklerle ilgeçlerin hangi görevlerde kullanıldığını, cümleye hangi anlamları kattığını, yalın bir dille, öğrencinin çok rahat kavrayabilmesini sağlamıştır. Yine “Cümleleri, ilgeçleri kapatarak okuyunuz ve cümlelerin anlamca nasıl etkilendiğini söyleyiniz.” ifadesiyle de konuyu daha da pekiştirmiştir.

“2. İlgeçler, cümlede ilgeç grupları olarak kullanılır. İlgeç grupları cümlede belirteç tümleci, dolaylı tümleç, özne ve yüklem görevinde bulunur.

Örnek: Düşman kan içinde parmaklarıyla (ile) Anadolu'dadır.

özne belirteç tümleci yüklem

kan içinde parmaklarıyla (ile): İlgeç grubudur.

ilgeç

O Menderes Ovası'ndan ta Kars'a kadar uzanır.

gizli özne dolaylı tümleç yüklem

Menderes Ovası'ndan ta Kars'a kadar: İlgeç grubu

ilgeç

Gözleri ateş gibidir. ateş gibi: İlgeç grubu

belirtili nesne yüklem **ilgeç** „⁸⁹

Yazar ilgeçlerin diğer sözcüklerle öbekserek cümle içinde hangi görevlerde kullanıldığını belirterek, bir sözcük türü olan ilgecin işlevini öğrencinin daha kapsamlı bir şekilde algılamasını sağlamıştır.

İncelenen kitapların genelinde ilgeç türü anlaşılır bir dille ifade edilmesine rağmen bu sözcük türü pek kapsamlı işlenmemiştir. Konu anlatılırken, konuyu daha iyi anlaşılması amacıyla, detaylara ve örneklere daha fazla yer verilebilirdi.

4.7. BAĞLAÇLAR İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR

Bağlaçlar konusu incelenirken, tanım, açıklama ve örneklerdeki görülen eksiklik ve yanlışlıkları, şu başlıklar halinde inceledik:

⁸⁸ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.220.

⁸⁹ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, s.47.

4.7.1. Açıklamaların ve Örneklerin Yetersizliği veya Eksikliğinden Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında verilen açıklama ve örneklerin yetersizliklerine ya da eksikliklerine rastlanmaktadır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını veya pekiştirmesini güçleştirmektedir:

“Eylemleri genel olarak tanıyorsunuz.

Bağlaçları tanıyalım:

"Bu arada kendimi veya bizim küçük hanımı düşündüğüm de yok."

Cümlede, kendimi ve küçük hanımı sözleri aynı görevdedir. Cümlede bu sözcükler belirtili nesnedir. Bu nedenle, bu sözler veya bağlacıyla birbirine bağlanmıştır.

Bağlaçlar bazen anlamca bağlantılı cümleleri de bağlar:

"... Kendimi veya bizim küçük hanımı düşündüğüm yok. Fakat siz, bundan sonra yemeklerinizi neyle yiyeceksiniz?"

Birinci cümleyle ikinci cümle, anlamca birbirine bağlı olduğundan fakat bağlacıyla birbirine bağlanmıştır.

"Madenî çatal ve kaşık alırız."

Cümlede çatal, kaşık sözcükleri eş görevde olduğu için birbirine ve bağlacıyla bağlanmıştır.”⁹⁰

Yazar eylemlerden bahsederken bu konunun ardından bağlaçlara sadece birkaç satırda değinmiştir. Değindiği cümlelerde de sadece bağlaçları cümle içinde örneklendirmiştir. Bağlacın tanımı hakkında açıklama yaptıktan sonra bağlaçların görevlerine de yer verseydi ve bu görevleri değişik cümlelerle örneklendirseydi öğrencinin konuyu daha iyi kavramasını sağlamış olurdu.

“Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Ankara Devlet konservatuvarı **da** çok sayıda gezi düzenledi **ve** on binlerce halk ezgisini kayda geçirdi

...

Yukarıdaki cümle, aslında iki cümlenin birleşmesinden oluşmuştur:

1. cümle: Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Ankara devlet Konservatuvarı da çok sayıda gezi düzenledi.

2. cümle: On binlerce halk ezgisini kayda geçirdi.

⁹⁰ Veysi Yıldırım. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Elit Yayıncılık, Ankara, s.133.

Ve bağlacı ise bu iki cümleyi birbirine bağlamaktadır. Bu nedenle **da**, **ve** sözcükleri **bağlaçtır**.

En çok kullanılan bağlaçlar: ve, ile, de, ki, ama, örneğin, mi, ancak, çünkü, oysa, veya, yalnız, meğer, hem... hem, ya... ya, ne... ne vb.

...

Bağlaçlar; eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini, anlamca ilgili cümleleri birbirine bağlayan sözcüklerdir.”⁹¹

Yazar bağlaçları anlatırken onları örnek cümleler içerisinde kullanmış, sık kullanılan bağlaçları sıralamış ve daha sonra bağlacın tanımı yapıp, görevlerinden bahsetmiştir. Konuya örnekle girişi ve belli bir düzen içinde konuyu aktarışı, bağlaçların kolay anlaşılmasını sağlayabilir. Bununla beraber diğer bağlaçlar da cümle içinde örneklenebilirdi. Bunun yanı sıra bağlaçların görevlerine de birer örnek verilseydi, bağlaçların daha iyi anlaşılmasına yardım edebilirdi.

“En çok kullanılan bağlaçlar: ve, ile, örneğin, ki, ama, ancak, de, mi, çünkü, yalnız, oysa, meğer, veya, hem... hem, ya... ya, ne... ne vb.:

...

Bağlaçlar; eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ve cümleleri birbirine bağlayan sözcüklerdir.

...

İlgeç olan **ile**, sözcükler arasında araç ilgisi kurar. Bağlaç olan **ile** ise sözcükleri, sözcük öbeklerini ve anlamca ilgili cümleleri birbirine bağlar. İle, ve bağlacı yerine de kullanılabilir.

...

Bağlaçlar yapısı bakımından üçe ayrılır: basit, türemiş ve birleşik bağlaçlar.”⁹²

Bu kitapta bağlaçlara geniş bir açıdan yaklaşılrken “Fil Yayın Evi” tarafından basılan 7.sınıf Türkçe ders kitabında bu konuya hiç yer verilmemiştir.

“Gelmek istiyordum; ama yağmur izin vermedi.

Bağlaç (ama), iki cümleyi neden-sonuç ilgisiyle birbirine bağlamaktadır.”⁹³

Bu konuda yazar “ama” bağlacının cümleye kattığı anlamı verirken aynı zamanda ilgeçlerle karıştırılan bağlaçlardan da söz etmeliydi. Örneğin, “yalnız”

⁹¹ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.231

⁹² Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.222.

⁹³ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.211.

sözcüğünün “ama, fakat, lakin” anlamlarında kullanıldığında bağlaç; “sadece” anlamında kullanıldığında ilgeç olduğundan bahsetmeliydi. Hatta bunlar örneklerle daha da açıklığa kavuşturmalıydı:

“Anlatırım; yalnız (ama) dinlerseniz. (bağlaç)”

“Bunu yalnız (sadece) sen çözersin. (ilgeç)” örneklerinde olduğu gibi.

Bununla birlikte “Elit Yayıncılık” tarafından bastırılan kitapta bağlaçlar konusuna rastlanmamıştır.

4.8. ÜNLEMLER İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER VE YANLIŞLIKLAR

Ünlemler konusu incelenirken, tanım, açıklama ve örneklerdeki görülen eksiklik ve yanlışlıkları, şu başlıklar halinde inceledik:

4.8.1. Açıklamaların ve Örneklerin Yetersizliği veya Eksikliğinden Kaynaklananlar

Türkçe ders kitaplarındaki sözcük türleri konuları incelendiğinde konuların anlatımları sırasında verilen açıklama ve örneklerin yetersizliklerine ya da eksikliklerine rastlanmaktadır. Bu durum öğrencinin konuyu kavramasını veya pekiştirmesini güçleştirmektedir:

“Yazmıştı.

Ben bunu başaramadım!

Üç dört saatini okumaya ayıramaz mı?

Birinci cümle, olumlu yargı bildiren tek sözcükten oluşmuştur. Cümlenin sonuna nokta (.) konulmuştur.

İkinci cümle, üç sözcükten oluşmuştur. Duygu (üzüntü) belirttiği için cümlenin sonuna ünlem işareti (!) konulmuştur.”⁹⁴

Yazar kitabında ünlem konusuna sadece, noktalama konusu içerisinde “ünlem işareti” adı altında değinmiştir.

“ÜNLEMLER

III. Aşağıdaki dizeleri, belirttiği duygulara dikkat ederek okuyunuz.

Ve o zaman bütün bir yaşam,

Paylaşılacak kadar güzeldir artık!

⁹⁴ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.19.

Cümle değerinde olan iki dizeyle, özellikle "güzeldir artık" sözcükleriyle sevinç, mutluluk duyguları belirtilmektedir. Bu nedenle, cümlenin (ikinci dizinin) sonuna ünlem işareti konulmuştur. Böyle cümlelere ünlem cümlesi diyoruz.

Ünlemler; çeşitli duyguları (sevinç, korku, acıma, şaşma, kızma, özlem vb.) anlatmak amacıyla kullanılan sözcüklerdir.

Ünlem işareti, ünlem olan sözcüklerin veya yoğun duyguların anlatıldığı cümlelerin sonuna konulur:

Oh! Eyvah! Tuh! Hey!

Sakın ha! Bunu bir daha yapma.

Vah vah! Hemen doktor çağırmalıyız!

Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!

Ünlemler, yapı bakımından ikiye ayrılır:

1. Basit ünlemler: Ah, of, eyvah gibi sözcükler; pat, fış, küt, vız gibi yansı-malar basittir.

2. Birleşik ünlemler: sakın ha, vah vah, çatır çutur, pat küt vb.”⁹⁵

Yazar ünlemlere kitabında sadece bu kadar yer vermiştir. Öğrencinin konuyu daha iyi anlaması için daha kapsamlı örnekler verilebilirdi. Ünlemler anlatılırken “asıl ünlemler” ve “sonradan ünlemleşen sözcükler” olmak üzere ünlemlerin çeşitlilik gösterdiklerinden de söz edilip, bunlar ile ilgili örnekler verilebilirdi:

Asıl ünlemler: ey, hey, of...

Sonradan ünlemleşenler: Ahmet !, Allah!...gibi.

Ünlemler hakkında alıntı yaptığımız bu iki kitabın dışında, herhangi bir bilgi mevcut değildir.

⁹⁵ Ahmet Gümüş. (2001). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.212.

SONUÇ

Yapılan inceleme sonucunda ders kitaplarındaki açıklama ve örneklerin çok yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu yetersizlikler, konuların kavranmasında güçlük çekilmesine sebep olacak niteliktedir.

Adlar konusu işlenirken hal eklerinin eklendikleri sözcükleri cümle içinde hangi görevlere getirdiği belirtilmemiştir. Bu konu ile ilgili eksik ya da yetersiz bilgi verilmesi yanında yanlış bilgilerin verildiği de görülmüştür.

Kitaplar incelenirken adlar konusunda rastlanan hatalardan biri de açıklamalar sırasında bozuk cümlelerin kullanılmasıdır. Bunun yanı sıra anlaşılır bir dilin kullanılmadığı da görülmektedir. Bu, konunun kavranmasını güçleştirmektedir. Adlar konusu işlenirken kitaplarda başlık ve alt başlıkların gereken sırayla verilmemesi de rastlanan hatalardan biridir ki bu hata öğrencilerin konuyu algılamada zorlanacakları bir durumdur.

Bu durumların çoğu ön adlar konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Konu açıklanırken, işaret adları ile işaret ön adları arasındaki farkları belirtmek için örnekler verilmiş; fakat bu örnekler yeteri kadar açıklanmadığı için konu tam olarak kavranacak seviyeye gelmemiştir.

Kitaplarda ön adlar konusu işlenirken anlaşılır bir dilin kullanılmadığının görülmesi ve yanlış bilgilerin verilmesinin yanı sıra konunun herhangi bir başlık altında verilmemesi de görülmüştür. Bu da konunun kavranmasını güçleştiren unsurlardan biridir.

Kitapların genelinde “Ön adlar çekim eki almazlar. Aldıkları zaman adlaşırlar.” gibi ön adların genel özelliklerinden hiç bahsedilmemiştir. Bu şekildeki açıklamalarla konu daha iyi kavratılabilirdi.

Eylemler konusunda da anlaşılır bir dilin kullanılmadığı görülmüştür. Öğrencilerin çoğunluğu tarafından zaten güçlükle algılanan dil bilgisi konuları, böylelikle daha da zorlaştırılmış oluyor. Yine kitaplarda birçok başlık ve alt başlığa sahip olan eylemler anlatılırken, başlık ve alt başlıklar gereken sırayla verilmemiştir.

Bu hatanın sebep olduğu karışıklığın devamında konunun kavratılması amacıyla verilen örneklerde ve sorulan sorularda yanlış bilgilere de rastlıyoruz.

Belirteçlerle ilgili herhangi bir hata ya da eksikliğe rastlanmamıştır.

Yazarların adlarını işlediği bölümlerde ise yine eksik açıklamalara rastlanmaktadır. İşaret adlarını ile işaret ön adları arasındaki farklar açıklanmaya çalışılmış; fakat yeterli örnek verilmediği ve yeteri kadar açıklama yapılmadığı için konunun kavranması güçleşmiştir. Adılar konusunun devamında, öğrencilere konuyu pekiştirmek için sorulan soruların da kimi yerlerde yanlış olduğu saptanmıştır.

İlgeçler konusu işlenirken konunun çok dar çerçevede anlatılmasının yanı sıra yapılan açıklamaların ve bu açıklamalara verilen örneklerin yetersiz olduğu da görülmüştür.

“Bağlaçlar” ve “Ünlemler” işlenirken, ilgeçlerde olduğu gibi konunun çok dar çerçevede anlatılmasının yanı sıra, yapılan açıklamaların ve bu açıklamalara verilen örneklerin yetersiz olduğu görülmüştür.

Sözcük türlerinin anlatımının genelinde, Türkçe kavramlar varken bu kavramların yabancı dillerdeki karşılıkları kullanılmıştır: “ön ad” yerine “sıfat” teriminin kullanılması gibi. Bu kullanım milli dil bilincine aykırı bir kullanım olduğundan öğrenciler daha ilköğretim sıralarında sade olmayan bir dille karşı karşıya kalmaktadır.

KAYNAKLAR

- Banguoğlu, T. (1979). *Ana Hatlarıyle Türk Grameri*. Dergâh Yayınları, İstanbul, s.94.
- Doğan, İ., Doğan, A., Gökdađ, B., Kılıçoğlu, A., Görmüş, Ş., Demirayak, O. ve İnce, Y. (2000). *Türk Dili*. Akademi Yayınevi, Rize, s.85, 86
- Ediskun, H. (1992). *Türk Dilbilgisi*. Remzi Kitabevi, İstanbul, s.302.
- Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basımevi, İstanbul, s.207, 234, 235, 247, 248, 273, 303, 330.
- Hacıeminoğlu, N. (1984). *Türk Dilinde Edatlar*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s.4.
- Hengirmen, M. (1997). *Türkçe Dil Bilgisi*. Ekip Grafik, Ankara, s.116, 117, 200.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, s. 333, 451.
- Toparlı, R., Karataş, T. ve Vural, H. (2000). *Türk Dili*. Seyran Yayınları, Sivas, s.87, 92.

ÖZGEÇMİŞ

Oğuzhan Fil, 1975 yılında Adıyaman'da doğdu. İlk, orta, ve lise öğrenimlerini Adıyaman'da tamamladı. 1999 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2000 yılında Gaziantep 19 Mayıs Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak göreve başladı. Halen Gaziantep 19 Mayıs Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

VITAE

Oğuzhan Fil was born in Adıyaman in 1975. He completed first, second and high school education in Adıyaman. In 1999 he graduated from 19 Mayıs University, Education Faculty, Turkish Language and Literature teaching department. In 2000, he started his job in Gaziantep 19 Mayıs high school as a Turkish Language and Literature teacher in Gaziantep 19 Mayıs high school.